

II RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 269 (17).** 1925. a.

II Riigikogu koosolek 3. novembril
1925. a. kell 5 p. 1.

Kokku on tulnud 84 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Jaakson**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, välisminister **A. Birk**, teedeminister **K. Virma**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, põllutööminister **A. Kerem**, koh-tuminister **R. Gabrel**, riigikassa juhataja **P. Öpik**.

Päevakord:

1. Tiheda-küla tuleõnnetute laenu sea-dus — rkl. P. Baranin'i ettepanek.

2. Riigi majapidamise aruande komis-sjoni esitis.

3. Kogukonna-, asutuste- ja erarendi-maade korraldusseadus — maakomisjoni et-tepanek.

4. Põlise tarvitamise ja eluaseme seadus — maakomisjoni ettepanek.

5. Kogukondade ja asutuste rendimaade korraldusseadus — maakomisjoni ettepanek.

6. Riigi turbatööstuse põhimäärused — I lugemisel.

7. Rahalise autasu seadus — III lugemi-sel.

8. Administratiiv karistamiskord mõne-dest seadustest üleastumiste ja mõnede sund-määruste rikkumiste eest — III lugemisel.

9. Tööstusettevõtete nädala-puhkepäeva-de seadus — III lugemisel.

10. Aktsiisi seaduse §§ 1110. ja 1111. muutmise seadus — III lugemisel.

11. Kaalu ja mõõdu seadus — II luge-misel.

12. Riigi eelarve-seadus — II lugemisel.

13. Mõnesuguste süütegude asjus karis-tuste ja kohtupidamise korra muutmise sea-dus („Riigi Teataja“ nr. 147/148 — 1920. a.) § 8. tühistamise seadus — II lugemisel.

14. Esimese rahvusvahelise töökonve-rentsi poolt Washingtonis vastuvõetud töös-tusettevõtetes tööaega kaheksa tunniga päevas ja neljakümne kaheksa tunniga nädalas piirava konventsiooni eelnõu kinnitamise seadus — II lugemisel.

15. Riigi metsatööstuse põhimäärus — II lugemisel.

16. Põllutööliste tööaja ja palgaolude kor-raldamise seaduse muutmise seadus — II lu-gemisel.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **L. Raudkepp**, pärast sekretäär **J. Holberg**.

Koosolek algab kell 5 p. 1.

1. Päevakorra Juhataja **A. Rei**:
täiendamine. Avan Riigikogu koosoleku.

Päevakorra täiendamiseks on rkl. Oja poolt tulnud kirjalik ettepanek, võt-ta päevakorra 1. punktiks komisjonide täien-davad valimised. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võe-tud.

Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretääril teadaande korras.

2. Teadaand- Sekretäär **L. Raud-
mine komis- kepp**: Komisjonidesse
jonidesse an- on antud järgmised sea-
tud seaduseel- duseelnõud:
nõude kohta.

1. Riigiteenijate ühe-kordse toetuse seadus — rahaasjanduse komisjoni.

2. Seadus Eesti ja Norra vahelise kau-bandusliku kokkuleppe kinnitamise kohta — väliskomisjoni.

3. Seadus Eesti riigikontrolli ajutise sea-duse täiendamise kohta — riigikontrolli sea-duse komisjoni.

3. Teadaand- Sekretäär **L. Raud-
mine Riigikogu kepp** kannab ette tä-
liikmete koos- hendatud teadaande.
olekuilt puu- (Vaata otsuste protokoll
dumiste kohta nr. 269(17), lisa nr. 3).
oktoobrikuul. Juhataja **A. Rei**:

Enne päevakorra juurde asumist on sõna rkl. Tallmeister'il isiklikus asjas.

4. Th. Tall- Th. Tallmeister
meister'i sõna- (rhvsv): Kui mina läinud
võtmise isik- reedel pärast perekonna-
likus asjus. seisuse seaduse vastuvõt-
mist isiklikus asjus sõna

võtsin, vastas selle peale rkl. härra Bauer, tegi seda aga nii tasase häälega, et mina omal kohal istudes kõike kuulda ei saanud. Stenogrammi otsima minna ei pidanud tarvilikuks, sest uskusin, et minu poolt avaldatud mõtete vastu midagi olulist ette tuua ei ole. Ajalehtedest lugesin aga, et härra Bauer siit kõnetoolilt mind sõnamurdmises süüdistanud on. Sellepärast pean tarvilikuks kategooriliselt seletada, et mina üksikute kristliku rahvaerakonna liikmetega erateel juttu ajades ainult seda öelnud olen, et mina vaimulikkude perekonnaseisu ametnikkudeks jätmise poolt hääletan. Ja seda ei teinud ma ainult § 7-da hääletamisel, vaid isegi juba § 3-da juures, kuigi sellel paragrahvil veel olulist tähtsust asja kohta ei olnud. Midagi muud ei ole mina aga kellelegi kunagi lubanud ja sellepärast on kõik jutud minu sõnamurdmisest ilma mingisuguse aluseta. Härra rkl. Raudkepp'i ettepaneku poolt oli juba sellepärast võimatu hääletada, et seal kõne usuvastastest ei olnud, nagu härra Bauer tõendab, vaid teistesse usutunnistustesse kuuluvate isikute registreerimisest.

5. Komisjoni täiendav valimised. Juhataja **A. Rei:** Selle päevakorra-punkti kohta on rkl. Anderkopp'i poolt järgmine ettepanek tulnud:

„Töerakonna rühma nimel panen ette valida: 1) maakomisjoni A. Anderkopp'i asemele Th. Pool, 2) hariduskomisjoni B. Oja asemele Joh. Kana.“

Kuna lahus hääletamist ei nõuta, panem mõlemad ettepanekud korraga hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on mõlemad kandidaadid vastavatesse komisjonidesse valitud.

6. Tiheda-küla tuleõnnetute laenu seadus — P. Baranin'i ettepanek. P. Baranin (vn): Panen ette käesolev seaduseelnõu anda rahaasjanduse komisjoni. Juhataja **A. Rei:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

7. Riigi majapidamise aruande komisjoni esitis. Riigi majapidamise aruande komisjoni aruandja **K. Ipsberg:** Lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigikogu 1925. a. riigi eelarvet kinnitades lubas valitsusele uute raudteede ehitamiseks 44 miljonit marka. Kuid ütlemata jäi, missuguse raudtee ehitamiseks see summa oli määratud. Teedeministeerium, tugenedes riigi majandusnõukogu otsuse peale 13. juulist 1925. a., otsustas

teostada uue raudteena Pärnu-Sindi-Vändra-Eidapere-Lelle sihti ja esines sellekohase ettepanekuga Vabariigi Valitsusele, kes küsimuse otsustamiseks komisjoni moodustas, koosseisus teede-, raha- ja põllutöoministrid ja riigikontrolöör. Vabariigi Valitsus tegi nimetatud komisjoni otsuse põhjal 12. augustil 1925. a. järgmise otsuse:

„1) Pärnu-Tallinna kitsarööpalise raudtee Papiniidu jaamast ehitada kunni Lelle-Eidapere raudteeliini ühenduseni kogupikkuses 60 kilomeetrit peateed mööda mõttes, 75 Smtr. laiuse rööpavahega raudtee, majanduslikul teel teedeministeeriumi arvel üldiseks tarvitamiseks.

2) Papiniidu-Eidapere kitsarööpaline raudtee ühendada kasutamise mõttes Pärnu-Tallinna raudteega ja kasutamist teostada üldistel juurdeveo raudteede seaduste alustel teedeministeeriumi kaudu.

3) Kohustada põllutöoministeeriumi Papiniidu-Eidapere raudtee ehitamise puhul tasuta andma teedeministeeriumile:

a) raudtee alla tarvisminev riigi metsa maa-ala 25 sülla laiuses ühes selle peal kasvava metsaga,

b) selle raudtee piirkonnas 50 tiinu metsa ja Pärnu-Orajõe raudtee piirkonnas 150 tiinu metsa,

d) asunikkude ja riigirentikkude käes kasutada olevast maast raudteeliini alla tarvisminev maa-ala laiuses läbisegi mitte üle 20 sülla, niisama ka kruusa ja liiva riigimaadest, kui see võimalik;

4) volitada teedeministrit vastavad korraldused tegema ja kokkulepped sõlmima.“

Selle Vabariigi Valitsuse otsuse vastu 12. augustist s. a. avaldas riigikontrolöör 18. augustil 1925. a. pikema protesti, nimelt:

„Vabariigi Valitsuse poolt 12. skp. vastu võetud otsuse kohta uue kitsarööpalise raudtee ehitamise asjus Pärnu-Tallinna kitsarööpalise raudtee Papiniidu jaamast kunni Lelle-Eidapere raudteeni pean oma kohuseks Vabariigi Valitsusele teatada, et mina tähendatud raudtee ehitamist, ilma et Riigikogu seda vastava seaduseelnõuga oleks otsustanud, seadusepäraseks ja õigeks ei saa tunnustada.

1) Teatavasti otsustati Venemaal enne 1905. a. riigipööret riigi raudteede ehitamised keisri poolt ministrite nõukogu ja riiginõukogu vastava departemangu ühiste ettepanekute järgi: duumaegsel Venemaal kuulus tähendatud küsimuste otsustamine ainult riigivolikogu — „Duuma“ — kompetentsi. Vastavalt sellele määrati iga üksiku raudteeliini ehitamiseks seadusandlikul teel krediit valitsuse poolt esitatud üksikasjalikkude eelarvete järgi. Näiteks: 1) Siberi raudteele teise paari rööbaste

juurde ehitamine 1908. a., ja 2) Soome ja riigi raudteid ning Jaroslaavi, Rõbinski ja Urotsch-Arhangelski raudteid ühendavate haruteede ehitamine.

Kuigi Eesti riigi põhiseaduses uute riigi-raudteede ehitamise küsimust ei ole otsekohe käsitatud, oleks siiski raske oletada, et Eesti demokraatlikus vabriigis rahvaesituse õigused kitsamad ja valitsuse volitused laiemad peaksid olema, kui tsaariajal Venemaal.

2) Asjaolu, et 1925. a. riigi eelarves teedeministeeriumi erakorraliste kulude osas (ptk. 1 § 4) on lubatud 44 miljonit marka „uute raudteede ehitamiseks“, ei saa Vabariigi Valitsuse otsuse kasuks mõõduandev olla, sest nagu Vabariigi Valitsuse poolt Riigikogule esitatud 1925. a. eelarve kava seletuskirjas näha, ei ole krediiti küsitud otse teatava raudtee ehitamiseks, vaid Vabariigi Valitsus esitas riigi eelarve seletuskirjas uute raudteede ehitamise üldise kava, milles aga Papiniidu-Eidapere raudtee ei ole üldse nimetatud, kuid milles Pärnu-Tallinna-Mustvee ühendamiseks oli ette nähtud liin Pärnu-Türi (1925. a. riigi kulude ja tulude eelarve-ettepanek Riigikogule, lhk. 18.). Lubades uute raudteede ehitamiseks riigi eelarves krediiti, ei ole Riigikogu otsustanud, et määratud rahaga võib Papiniidu-Eidapere liini ehitada, ei olnud ka Vabariigi Valitsus teatanud Riigikogule, et tema poolt Riigikogule 1926. a. eelarve kavaga esitatud uute raudteede kavas on muudatus ette võetud ja esimesse järjekorda seatud Valk-Tõrva-Abja raudtee asemele kavas puuduv Papiniidu-Eidapere raudtee.

Asjaolu, et hiljem majandusnõukogu poolt Papiniidu-Eidapere raudtee heaks kiideti, ei anna Vabariigi Valitsusele seaduslikku alust tähendatud raudtee ehitamiseks, sest majandusnõukogu on seaduse järgi nõuandev asutus Vabariigi Valitsusele.

3) Uute raudteede ehitamiseks 1925. a. lubatud 44 miljonist margast ei jätku Papiniidu-Eidapere raudtee ehitamiseks, mis tegelikult märksa suuremaid kulusid nõuab. Seega on Vabariigi Valitsus otsustanud ette võtta tööd, mille jaoks täies ulatuses krediiti ei ole. Kuid uut raudteed ei võiks varem ehitama hakata, kui rahvaesitus vastava eelarve alusel ehitamise ulatust ja kogusummat ei ole kindlaks määranud, kusjuures rahvaesitus ühtlasi kindlaks määrab raudteeliini üldjooned, ta sihi tähtsamad punktid, ehituste laadi, väärtuse jne., mis tingimata tarvilik on, sest uue raudtee ehitamine ei ole harilik jooksva kulu tegemine riigiasutuste ülalpidamise alal, mida valitsus võib teha maksvate seaduste alusel, vaid uue riigi sideettevõtte loomine.

Riigi eelarves uute raudteede ehitamiseks ettenähtud summa ei anna veel seaduslikku alust Vabariigi Valitsusele oma äranägemisel ükskõik missugust uut raudteed ehitada, vaid määrab ainult ära, kui palju riik käesoleval aastal raudteede ehitamiseks riigikassast rahalist kulu võib kanda, kuna aga uute raudteede ehitamine ainult vastavate eriseadustega tuleb otsustada, mis Vabariigi Valitsusele krediidi tarvitamiseks ja töö ettevõtmiseks, mis aasta eelarves lubatud summast kaugelt üle ulatab, seadusliku aluse annab.

4) Ka Riigikogu poolt Vabariigi Valitsusele raudteematerjaalide ostmiseks antud volitus ei anna kuidagi õigust Vabariigi Valitsusele kõnealoleva raudtee ehitamist ilma Riigikoguta otsustada, sest rööbaste hind on ainult osa raudtee ehituskuludest ja pealegi ei ole öeldud, mis-suguse raudtee jaoks raudteematerjaale muretsetakse.

5) Asjaolu, et Eesti riigi kestvusel mõnda raudteed ilma rahvaesituse poolt vastuvõetud seaduseta kütteinete keskkomitee ja raudteevalitsuse poolt on ehitatud, ei anna seaduslikku alust Vabariigi Valitsuse otsusele, sest et tähendatud teid on ehitatud kui abiteid, peaaegult kütteinete veo jaoks. Sennist puudulikkude ja teataval määral omavolilist raudteede ehitamise korda ei ole kunagi rahvaesituse poolt õigeks ja otstarbekohaseks tunnustatud.

Kõike ülemalseisvat silmas pidades palun Vabariigi Valitsust Papiniidu-Eidapere raudtee ehitamise küsimust uuesti läbi vaadata tema seadusepärase otsustamise mõttes ja minu käes olevat kirja vastu võtta kui protesti Vabariigi Valitsuse 12. skp. otsuse kohta Papiniidu-Eidapere raudtee ehitamise asjas.

Palun sealjuures teatavaks võtta, et mina sisuliselt kõnealoleva raudtee riigi kulul ehitamist pooldan ja heameelega näeksin, et uute raudteede ehitamisele võimalikult lähemal ajal asutaks, kuid kuna küsimus põhimõtteliku tähtsusega on ja Vabariigi Valitsuse otsus minu arusaamise järgi riigi õigusliku olukorraga kooskõlas ei ole, pean oma kohuseks käesoleva protesti esitada.“

Seda protesti, 18. augustist 1925. a., mille Vabariigi Valitsus otsustas tähele panemata jätta, arutas riigi majapidamise aruande komisjon ja leidis, et ei ole otstarbekohane algatada uue raudtee ehitamist edasi lükata, kuid pooldas arvamist, et uute raudteede ehitamise küsimuste otsustamine kuulub rahvaesituse võimkonda. Tuleb Vabariigi Valitsusel uue raudtee ehitamisele seaduslik alus muretseda ja ühtlasi ka tuleviku jaoks kindel kord uute raudteede ehitamise kohta luua.

Seda kõike edasi andes on minul riigi majapidamise aruande komisjoni nimel ette panna järgmine esitis:

„Riigikogu, ära kuulates riigikontrolööri protesti Lelle-Papiniidu kitsarööpalise raudtee ehitamise asjas ja riigi majapidamise aruande komisjoni arvamist tähendatud protesti kohta, tunnustab põhimõtte õigeks, et uusi avalikuks liikumiseks määratud riigiraudteid tuleb ehitada ainult Riigikogu poolt selle kohta vastuvõetavate eriseaduste alusel ja tunnustab tarvilikuks, et uute raudteede ehitamise kord tuleb kindlaks määrata seadusandlikul teel.

Riigikogu avaldab soovi, et Vabariigi Valitsus esitaks Riigikogule seaduseelnõu Lelle-Papiniidu kitsarööpalise raudtee ehitamise kohta.“

Teedeminister **K. Virma**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meil on praegu pävakorrasoleva küsimusega eriline juhus määrata uut korda asja käsitlemisel, mida minu teada tänani pole Riigikogu pävakorras olnud. Nimelt on täna esimest korda Riigikogu pävakorras riigikontrolööri protest Vabariigi Valitsuse tegevuse vastu. (M. Laarman, põl: Sõbralik värk.) Nagu igas asjas, peaks meil ka siin, esimest korda asja juurde asudes, selge olema kas see kord ja viis, kuidas seda asja on käsitletud ja peab käsitlema, niisugune on, nagu see olema peab, et see kord võiks meil pärast traditsiooniks saada. Meil on praegu niisugune moodne ajajärk, kus meie mitmes asjas näeme korramääramise tarvidust. Meil on pävakorras, kuidas sa ennast pead hipodroomil üleval pidama, loeme tänasest „Päevalehest“ missugune plakat kontrollametnikul üle raudtee käies peab rinnas olema, et talt trahviraha ei nõuta jne. (Vahel hüüe.) Veel on kõiksugu huvitavaid küsimusi pävakorras. Kui praeguse küsimuse juurde asume, siis paistab mulle silma, et siin eriti imeilikku korda on käsitletud. Riigikontrolöör esineb teatavasti prokurööri osas riigi majapidamise aruandekomisjonis ja komisjon arutab neid asju, kui eriline tribunaal. Peab arvama, et asjas ka keegi süüdlane on. Aga keda kohal ei olnud, see oli süüdistatav. Viimasele ei võetud vaevaks teatada, et küsimus komisjonis arutamisel on. Mina arvan, et see ei olnud õige kord, ja juba sellepärast peaks Riigikogu ütlema, et komisjon seda asja veel kord arutaks. Mina ei taha aga niisugust ettepanekut teha, sest küsimus enesest on sattunud niisugusele pinnale, et komisjoni ettepanek ja Vabariigi Valitsuse arvamine selles küsimuses ühtepidi on. Mina teatan, et Vabariigi Valitsuse poolt on teedeministrile ülesandeks tehtud seaduseelnõu kokku seada uute raudteede ehitamise korra kohta, mis peaks

minema välja samast põhimõttest, nagu seda riigi majapidamise aruande komisjon heaks kiitnud. Kui komisjon seda oleks teadnud, et Vabariigi Valitsuse poolt teedeministrile juba niisugune ülesanne tehtud, siis ei oleks ta Riigikogule käesoleva ettepanekuga esinenud.

Teine asi mis siinjuures tuleks silmas pidada, oleks see kord, mis leidub komisjoni ettepaneku esimeses reas. Siin on öeldud: „Riigikogu, ära kuulates riigikontrolööri protesti Lelle-Papiniidu kitsarööpalise raudtee ehitamise asjas ja riigi majapidamise aruande komisjoni arvamise jne.“ Siin on riigikontrolööri protest ette pandud Riigikogule ärakuulamiseks. Meie praeguse Riigikogu trükitud kodukorra juures olev vanematekogu seletus käsitleb seda korda. Mul on meeles, kuidas seda küsimust kodukorra komisjonis arutati; ka seal küsiti, kas riigikontrolööri protest, kui niisugune, täies ulatuses, oma täie lisadega peaks esitatama Riigikogule. Kui loete seda korda, mis kodukorras on trükitud, siis näete, et siin on teistsugune kord ette nähtud. Nimelt peab riigi majapidamise aruande komisjon neid asju, mis ta heaks arvab Riigikogule esitada, ise esitama. Järelikult, selle korra järele kuulab Riigikogu ära ainult komisjoni arvamised protesti kohta, mitte aga selle protesti enese. Vaadake, siin on suur vahe. Kui nüüd Riigikogu selle ettepaneku esitatud kujul vastu võtab, siis määrab ta hoopis teistsuguse korra, kui oli kavatsatud maksma panna. Selles asjas peaks õieti ettevaatlik olema, et arusaamatusi esile ei tuleks. (K. Päts, põl: Kuidas see kodukorras on?) Ma võin selle Teile ette kanda. See ei ole kodukorra punkt, vaid vanematekogu poolt kinnitatud kord kodukorra seletamiseks. See on trükitud kodukorras lehekülj nr. 9, ülevalt esimene ja järgmised lõiked. Riigikogu peaks selles asja selgusele jõudma, kas see asi peab niisuguses korras sündima, nagu vanematekogu poolt heakskiidetud korrana Riigikogu kodukorras näha on, või niisuguses korras, nagu seda praegu komisjon esitanud. Mina arvan, et enne kui see ettepanek esitatud kujul siin arutamisele võtta, tuleks küsimus anda kodukorra komisjoni selgitamiseks. Riigikogu ei võiks nii kogemata traditsiooni luua, vaid seda peab läbikaalutult tehtama.

Asja sisu juurde tulles peab tähendama, et komisjoni ettepaneku teine lõige nõuab järgmist: „Riigikogu avaldab soovi, et Vabariigi Valitsus esitaks Riigikogule seaduseelnõu Lelle-Papiniidu kitsarööpalise raudtee ehitamise kohta.“ Siin tekib küsimus: mida peab valitsus enne tegema, kas esitama selle seaduseelnõu millega raudtee ehitamise kord kindlaks määratakse, või otsekohe seda täitma, mis kom-

misjoni poolt ette pandud teine lõige nõuab? Mina arvan, et kord peaks niisugune olema, et kõigepealt tuleks määrata kindlaks see kord, kuidas raudtee tuleb ehitada ja kui see kord on kindlaks määratud, siis alles võib sellele korrale vastavaid eelnõusid kokku seada. Mina arvan, et kõigi nende raudteede kohta, mille ehitamine meil praegu pooltel, peaks riigikontrolöör sedasama ütleva, mis Lelle-Papiniidu raudtee kohtagi. (R. Penno, as: Seal on vahe, härra minister!) Tingimata on vahe niisuguse geograafiliselt kui ka ilmakaarte suhteliselt, sest üks tee läheb teises suunas kui teine, läheb üle teistsuguste küngaste jne. Ma ei vaidle selle vastu, et seal vahe on, ja see vahe on väga suur ja mitmesugune, ja sellepärast ongi minu arvates kõige õigem see kord, mis komisjon nõuab ja mille ka Vabariigi Valitsus heaks kiidab. Kui aga Riigikogu peaks täna vastu võtma komisjoni ettepaneku teise lõike, siis oleks see minu arvates valitsusele otsekohene umbusalduse avaldamine. Valitsus peaks selle tagajärjel oma otsuse seisma panema ja nende lepingute täitmine, mis uue raudtee ehitamiseks tehtud, saaks takistatud. Ühe sõnaga, terve kava tuleb tühistamisele. See küsimus peab tulema teatud korras lahendamisele ja Riigikogu peab olema teadlik oma otsuse tegemisel, et sellega raudtee ehitamine nii kauaks seisma peab jääma kunni ükskord ehitamise seadus vastu võetakse. Järelikult peab vahest paar aastat ootama kunni vastav seadus maksma pannakse ja siis alles võib raudtee ehitamist uuesti alustada. Sellepärast palun Riigikogu tõsiselt kaaluda, kas teise lõike vastuvõtmine praeguse seisukorra juures võimalik on. (Vahelhüüe M. Laarman'i, põl poolt). Täiesti õige, tuleb otsida, kelle peale vastutus panna nende kulude eest, mis juba tehtud. (Vahelhüüe.) Täiesti õige. Ja seda peab Riigikogu teadlikult tegema, kui ta tahab valitsusega niisuguse vahekorra luua. Mina seda toonitan sellepärast alla, et see minu arvates kõige vähemalt usalduse küsimuse peab ülesse tõstma. See on härra Riigivanema asi, kahjuks ei ole teda siin, kuid mina arvan, et see teisiti olla ei või. Asi ise on aga sisuliselt niisugusel pinnal, et Vabariigi Valitsuse ja komisjoni arvamine ühte langevad; sellepärast peaks Riigikogul vahest sellest küll olema, kui ta minu teadaande arvesse võtab, et valitsus tahab asja nõnda korraldada, nagu seda komisjon oma ettepaneku esimeses lõikes on arvanud ja on ülesandeks teinud teedeministrile seda korda seaduseelnõuna Riigikogule esitada. Mina võin niipalju öelda, et see seaduseelnõu on juba pooleldi valmis, ta on teedeministeriumis vastavate asjatundjate juures teoksil ja loodetavasti võib selle seadus-

eelnõu juba lähemal ajal Riigikogule esitada. Ja kui see kord kindlaks määratakse, siis loodetavasti kaovad kõik arusaamatused, mis meil senni raudteede ehitamise alal on ette tulnud. Aga kui nüüd komisjon ütleb, ja ka valitsus ütleb, et seda korda meil praegu veel ei ole, et on tarvis seaduseelnõu välja töötada, siis ei võiks valitsusele öelda, et esita ettepanek ilma korrata. Kui Riigikogu usaldas valitsusele 44 miljonit, siis pidi valitsus sellega midagi tegema ja ta on ka midagi teinud. Sellejuures on valitsus tarvitanud seadustega kindlaks määratud asutuse arvamist, nimelt riigi majandusnõukogu arvamist. Valitsus tahab raudteede ehitamise korra suhtes selgust muretseda ja loodab, et Riigikogu selleks kaasa aitab. Aga sennikaua, kui seda korda ei ole, ei saa valitsuse käest nõuda, mis käesoleva ettepaneku teine lõige soovib. Sellepärast palun mina mitte vastu võtta komisjoni ettepanekut niisugusel kujul, nagu ta on esitatud.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Mina ei taha sõna võtta selle protesti kohta, vaid tahan seda küsimust natukene sisuliselt puudutada, sellelt seisukohalt, kust sai alguse praegune Lelle-Papiniidu raudtee ehitamine ja kuidas need krediitid tekkisid, millega seda raudteed ehitama hakati.

Käesoleva, 1925. a. eelarvesse oli üles võetud 94 miljonit marka uute raudteede ehitamiseks. Hiljem, eelarvet tasakaalu viies, kärbiti seda summat kunni 44 miljoni margani. Eelarve-komisjonis seletas härra teedeminister, mis selle rahaga kavatsetakse ehitada. Härra teedeminister kõneles, et praegune valitsus ja praegune teedeminister on sellel seisukohal, et ilma Riigikoguta ja ilma seaduseta ühtegi raudteed ei ehitata ja tema, teedeminister, kinnitab seda ka siin kindlasti. Tol korral tekkisid kahtlused selle üle, kas see ka tõesti nii on, sest meile on näidanud minevik väga palju niisuguseid asju, kus üksikud ministrid ja Vabariigi Valitsus ei ole alati seda teed käinud, kuidas on rääkinud. Meil on juba rida raudteid ehitatud, ilma sellekohase seaduseta on krediiti tarvitatud. Tekkis kahtlus, kas meie jällegi niisuguse objekti ees ei seisa, kus pärast tuleb alatasa krediiti juurde anda, kuna rahvaesitus pole saanud sõna öelda, missugust raudteed tema tahab kõige esmalt ehitada. Selle küsimuse üle vaieldi mitu koosolekut ja küsimus jäeti lahtiseks. Lõpuks tuli härra teedeminister ja kinnitas, et tingimata saab seadus Riigikogule esitatud selle kohta, missugust teed ehitama hakatakse, et teie võite ju ometi aru saada, et 44 miljoniga ei ehitata mingisugust raudteed, vaid see on eelarvesse ülesse võetud selleks, et algust teha. Toodi

näiteks ette, et Soomes võetakse iga aasta riigi eelarvesse üles teatud summa, millest aastate jooksul kapitaal koguneb, millega ükskord raudteid ehitama hakatakse. Tol korral võttis eelarve-komisjon 44 miljonit eelarvesse ülesse ja esines sellega niihästi ühtlustamiskomisjonis, kui ka Riigikogus. Mina olin teedeministeeriumi eelarve-komisjoni aruandja, kui üksikud Riigikogu liikmed ja maakonnavalitsuste tegelased minu poole pöörasid küsimisega, kuhu kavatakse nõutud summa ära kasutada. Mina ütlesin igähele härra ministri sõnad edasi, et seda krediiti ei kasutata enne ära, kui Riigikogu seaduse vastu võtab missugust teed ehitada. Kust sai aga käesolev raudtee-ehitamine alguse? Siin tähendas härra teedeminister, et Vabariigi Valitsus ja teedeminister on tugenud riigi majandusnõukogu arvamisele. Minu arusaamise järgi ei ole riigi majandusnõukogu niisugune asutus, mille peale võib Vabariigi Valitsus, kui seadusandliku asutuse peale tuge da krediitide tarvitamisel. Riigi majandusnõukogu on niisugune orgaan, kus saadakse seltskonna ja Riigikogu rühmade arvamisi kuulda, et selle järgi Vabariigi Valitsus võiks ühe või teise seaduseelnõu Riigikogule esitada, aga mitte niisugust laialatuslikku küsimust, nagu seda on raudteede ehitamine. Vaatame riigi majandusnõukogu koosolekuid, siis peame ütleva, et seal ei lastud isegi kõiki liikmeid rääkida. Ühedele lubati täit materjali ette tuua, nagu Pärnu linnapeale, aga kui teiselt poolt Saaremaa ja Läänemaa esitajad tahtsid kõneleda ja Pärnu meestele vastuväiteid tuua ja vastumaterjale esitada, siis ei lastud neid rääkida, vaid takistati, et see ei puutu praegu asjasse. Nii ei saanud kõik asjaolud kaalutud, mis oleksid küsimust valgustanud, missugune raudtee kõige tarvilikum. Üks mõte oli üldiselt läbi löönud, et Pärnu peaks uue lühema raudteeühenduse saama, aga kust kaudu, see jäi lahtiseks. Teedeministri poolt oli üks projekt olemas, milles praegune Lelle-Papiniidu raudtee ei oleks otse Pärnu läinud, vaid Raplast üle Märjamaa Pärnu. Selle raudtee projekti teostamisega oleksid mõlemad maakonnad rahuldatud saanud. Esiteks lõikaks raudtee läbi lõunapoolsest Harjumaast ja hommikupoolsest Läänemaast, mis lõpuks Pärnu välja läheks. Nii oleks ka osa Virtsu-Rapla raudteest kunni Märjamaani olnud ehitatud ja Virtsu raudtee 97 kilomeetrist oleks 30 klm ehitatud olnud. Kavatakse raudtee oleks viljarikastest kohtadest läbi läinud, näiteks Veliselt ja Vigalast Pärnu välja. Toodi ette, et kui meie raudtee üle Märjamaa ehitame, siis tuleks Pärnu jõe suur sild peale ehitada. Nüüd kuuleme aga

lehtedest, et Pärnu jõe le tuleb kaks silda ehitada, muidu ei saa raudtee Pärnuga ühendust.

Majandusnõukogu koosolekul, kus Lelle-Pärnu raudtee ehitamise küsimus arutamisel oli, tähendas kõrgem ministeeriumi ametnik, et Pärnu linnavalitsuse poolt esitatud projektid täpsed ei ole. Hiljem selgus ka koosoleku kestel, et need andmed küllaldaselt täielikud ei ole, mis Pärnu linnapea ja suurkaupmees Amende ette kandsid. Missugused uued raudteed kõige kasulikumad ehitada oleksid, ei saanud majandusnõukogus läbi kaaluda. Sama majandusnõukogu koosolekul võttis juhataja minult sõna ära, sellepärast et ma julgesin Läänemaa ja Saaremaa huvitsid kaitsta ja küsimust sellest küljest käsitasin, et Pärnu linna esitajate poolt ettetoodud andmed täpsed ei ole. Sellest ei lastud koosolekul kõneleda, vaid kõik oli hea, mis Pärnust ette kanti, ja see ei kõlbanud kuskile, mis Läänemaalt ette toodi. Koosolek oli täiesti erapoolik ja ühekülgne, seal ei vaadatud asja tõelise seisukorra peale kuidas peaks olema, vaid öeldi umbropsu, et nii peab olema. Pärnu saab Lellest raudteeühenduse. Ei uskunud seda, et valitsus majandusnõukogu otsusega, kus kaubandus- ja tööstusesitajad mõõduandvat osa etendasid, meie tähtsama raudtee ehitamise küsimuse otsustatuks loeb. Hiljem aga kuulsin, et valitsus hakkab raudteid ehitama. Nii ei võiks ometi riigi rahaga ümber käia, vaid Riigikogu oleks pidanud raudtee ehitamise järjekorra kindlaks tegema. Mul oleks täiesti ükskõik olnud, kui Riigikogu oleks seaduseelnõu vastu võtnud, et Lelle-Pärnu raudtee tuleb esimeseks ehitada. Kui rahvaesitus oleks raudtee ehitamise Lellest-Pärnu otstarbekohaseks tunnistanud — oleks õige olnud. Siis oleks saanud küsimust Riigikogus kaaluda ja vastavates komisjonides seisukohta võtta ja asi oleks korras olnud. Nüüd määrab Vabariigi Valitsus raudtee ehitamise kindlaks, ilma et riigi kõrgem võim sõna lausuda saaks ja hakkab raudteed ehitama selle peale vaatamata, et krediit selle raudtee peale lubatud ei ole. Nii teha ei tohi. Nüüd seisame fakti ees, et töödega on Lellest-Pärnuni juba algust tehtud ja need tulevad lõpule viia. Niisuguste asjadega on teedeminister juba ennegi hakkama saanud. Tuletame meelde viadukti ehitamist. Härra teedeminister tuli Riigikogu kõnetooli ja tegi ettepaneku, et lubatakse 20.000.000 marka ühe viadukti ehitamiseks, ja Riigikogu võttis selle ettepaneku sõnalausemata vastu, arvamisel olles, et härra minister ka selle juurde jääb, Mis meie aga hiljem näeme? Ehitatakse kaks viadukti. Kui nüüd küsiti, kas lubatud krediit kahe viadukti ehitamiseks jätkub, siis vastas teedeminister, et küll saab. Nüüd selgub, et ligi

pool tuleb juurde maksta. Riigikogule esitatakse lisaeelarve, mille järgi tuleks määrata viaduktide ehitamiste puudujäägi katteks 18.000.000 marka ja Riigikogu seisab jällegi tõsise fakti ees, et on antud raha välja, ilma et selleks Riigikogu otsust oleks olnud. Kas niisugused asjad on lubatavad? Kas Vabariigi Valitsus ja teedeminister võivad niimoodi rahvaesituse soovidest mööda minna? (J. Piiskar, stp: Järsku Teie ukse alla raudteed ei tule!) Härra Piiskar'i arvates on see õige, minu arvates mitte, sellepärast oleks tulnud asja Riigikogus arutada. Kui Riigikogu oleks otsustanud, et Virtsu raudteed ei tule ehitada, siis ei saa selle vastu kõneleda. (M. Laarman, põl: Kas riigikontrolöör viadukti asjus ei ole protesti tõstnud?) Mina ei ole sellest kuulnud, aga üks on selge, et 18.000.000 tuleb Riigikogul juurde anda. Raudteede ehitamine on laiaulatuslik ja ta ei puuduta üksi rahvamajanduse, vaid ka riigikaitse huvisid, sellepärast ei saa siin ühekülgelt asja peale vaadata. Ei või salaja ilma rahvaesituse teadmata raudteid ehitama hakata, sest raudtee nõuab suuri kulusid ja need kulud ei tule mujalt kui elanikkude käest maksude näol sisse. (J. Piiskar, stp: Härra Tonkman tahab, et raudtee tema juurest läbi käiks!) Härra Piiskar, sellega Teie mind sugugi ei puuduta. Mina ei ole sugugi raudteed omale tahtnud, vaid ma kaitsen Saaremaa ja Läänemaa huvisid. Kui Teie, härra Piiskar, kuskil maakonnas elaksite, kust raudtee läbi läheb, kas ta siis ainult Teie tarvitada oleks? Minu arusaamise järgi peaks riigis kõigi kodanikkude ja maakondade huvid üheteviisi kaitsitud olema, nii ka raudteeküsimuses. Teame, et Saaremaa on teistest lahus, kaugel. Härra Piiskar ütleb küll siin, et mina tahtvat, et raudtee minu õue alt läbi läheks. Kas härra Piiskar on sõitnud kord Ristilt üle Lihula Varblasse? Kui Teie sõitnud oleksite, siis näeksite Teie, et Läänemaal peale Tonkman'i palju rahvast elab, kes raudteed hädasti vajavad.

Läänemaa ja Saaremaa esitajad kandsid ette teedeministrile, Vabariigi Valitsusele, Riigikogu esimehele ja teistele, et Läänemaa ja Saaremaa tarvis on hädasti raudteed vaja, neid maakondi ei võiks ilma raudteeta jätta, vaid neid tuleks eestkätt rahuldada. Sel ajal, kui need esitajad meie kõrgemate võimude juures käisid, oli igalt poolt vastutulelikkust märgata. Öeldi, et Läänemaa ja Saaremaa huvid ei jää kaitsemata, vaid nad saavad tähele pandud. Kui ehitust teostama hakati, siis nägime, et Läänemaa ja Saaremaa huvid olid hoopis kõrvale jäetud. Vaatame praegu Läänemaad. Seal on teed põhjatud, maanteedevõrk on harvem, kui kuskil mujal. Saaremaad

võiks sõna tõsises mõttes tagamaaks nimetada, kuid seal elab palju rahvast, kellel ei ole aga mingit korralikku ühendust. Suvel on neil Haapsalu kaudu laevühendus, aga talvel, kui jääkord väina katab, kust kaudu peab siis Saaremaa oma ühenduse saama. Tal ei ole seda kuskilt saada ja tuleb seega mitu kuud ilma ühenduseta olla või paarsada versta hobusega reisida, kui pealinna jõuda. See on väga halb. Pärnul on praegu ühendus, kuid selle vastu ei saa vaielda, et see halb ühendus on, kus 14 tundi tuleb raudteega sõita enne kui Pärnu saab. Aga siiski 14 tundi soojas vagunis istuda ja mitu korda 14 tundi halbade teede peal sõita, kus vanker pori sisse sagedasti kinni jääb, siis on siin tingimata enam kui vaks maad vahet. Neil peaks ometi eesõigus olema raudteed saada, kes nii halbade teede taga, ja nii väljapääsemata seisukorras on. Kuid me näeme, et need asjaolud on kõrvale jäetud ja on otsekohe mindud üksiku linna huvisid kaitsema jne. Edasi selgus veel, mis väga kaaluvaks majandusnõukogus ette toodi, et Pärnu linnal on suured Vilivere metsad ja need andvat seal mitmedkümnend miljonid raudteele teenida. Teiselt poolt toodi niisama ette, et meie anname ka omalt poolt teenistust ja toetust. Oleks võidud ka vastupidiseid arvamisi ette tuua, kuid neid majandusnõukogus ette tuua ei lastud. Niiviisi toimetada ei või. Riigikontrolöör on protesti avaldanud, mis täiesti õige on, on talitatud korras, mida meie maksvad seadused ette ei näe. Siin võiks veel tähendada, et need krediitküsimused, mis niisugusel kujul Riigikogule ette pannakse, et Vabariigi Valitsus või üksikud ministeeriumid on summe tarvitanud, mis ette nähtud ei ole, see kord peaks Eesti vabariigis kaduma. Kuid see on üldse moeks saanud. Praegu on lisaeelarve arutamine käsil. Seal näeme, et summased on välja antud, ilma et rahvaesitus oleks oma nõusolekut andnud ja nõutakse veel eelkrediite nende summade peale, mis juba välja antud on. Nõutakse eelkrediiti juba väljaantud summade peale. Niiviisi ei tohi talitada ja rahva rahaga ümber käia. Riigikogu, kui peremees, on ära määranud kuhu ta tahab raha välja anda. Siis peaksid ministeeriumid seda täpselt täitma. Kuid näib, et see jääb kõrvaliseks asjaks. Öeldakse, küll Riigikogu raha annab ning uusi krediite avab. Niiviisi see olla ei tohi ja see peab kaduma. Meie ei või niimoodi edasi minna; see kipub liiale minema.

Juhataja A. Rei: Sõna on rkl. Veberman'i faktiliseks märkuseks.

E. Veberman (rhvsv): Härra teedeminister tähendas, et riigi majapidamise aru-

ande komisjon olla selle esitisega tahtnud Vabariigi Valitsusele umbusaldust avaldada, teiseks, nagu tahetaks selle esitise vastuvõtmisega raudtee ehitamise töid seisma panna, kolmandaks, nagu oleks esitis ise Riigikogu kodukorra täiendustega, mis vanematekogu otsuse põhjal maksuma pandud, vastolus. Ma pean tähendama faktilise märkusena, et riigi majapidamise aruande komisjon oma esitisega ei püüa Vabariigi Valitsusele umbusaldust avaldada; teiseks asub komisjon seisukohal, et ehitamisetöid ei pea seisma jätma, ja kolmandaks on käesolev esitis Riigikokku toodud maksva kodukorra täienduste alusel, kus öeldud: „Riigikontrolööri poolt revideeritud ja Riigikogule esitatud eelarve täitmise aruanded, samuti ka riigikontrolööri protestid Vabariigi Valitsuse otsuste vastu, antakse Riigikogu juhatusel § 47. korras riigi majapidamise aruande komisjoni, kuid Riigikogu liikmetele kätteandmiseks paljundatakse need aruanded ja protestid Riigikogu juhatusel korraldusel riigi majapidamise aruande komisjoni poolt ettepanud ulatuses.“

O. Liigand (rhv): Väga austatud Riigikogu liikmed! Ma arvan, et teedeministri siin antud seletus väärrib tähelepanu, ta seisab täitsa asjalisel ja loomulikul alusel. Ta ütleb, et uute raudteede ehitamise kord tuleb kindlaks määrata seadusandlikul teel; just sedasama nõuab ka riigi majapidamise aruande komisjon. Peale selle on teedeminister siin teatanud, et Vabariigi Valitsus temale ülesandeks on teinud seaduseelnõu välja töötada just samas mõttes, nagu riigi majapidamise komisjon omas esitises seda nõuab. (R. Penno, as: Aga see ei käi ehitatava raudtee kohta.) Jah, väga õige, kuid teedeminister seletas, et enne ei saa üksikute raudteede ehitamise kohta ettepanekuid teha, ega seadusi luua, kui raudteede üldine ehitamise kord ei ole seadusandlikul teel vastu võetud. See on täitsa loomulik. Seda kõike ära kuulates murraks Riigikogu õieti lahtistesse ustesse, vastu võttes Riigikogu majapidamise aruande komisjoni esitise, nii nagu ta meile esitatud on. Peale selle on õige ka märkus, et Riigikogul oma seisukohta avaldada tuleb siin mitte riigikontrolööri protesti kohta, vaid riigi majapidamise aruande komisjoni seisukoha kohta. Seda kõike silmas pidades näib mulle, et riigi majapidamise aruande komisjoni esitis, nagu ta meile siin esitatud on, ei ole sel kujul vastuvõetav, vaid et meie teda muutma peaksime teedeministri seletusi arvestades. Sellepärast teen ma ettepaneku järgmise ülemineku-vormeliga päevakorras edasi minna: „Riigikogu, ära kuulates riigi majapidamise aruande komisjoni arva-

mise riigikontrolööri protesti kohta Lelle-Papiniidu kitsarööpalise raudtee ehitamise asjus ja teedeministri teadaande, et Vabariigi Valitsus on teedeministrile ülesandeks teinud välja töötada seaduseelnõu uute raudteede ehitamise korra kohta, läheb päevakorras edasi.“

Riigikontrolöör A. Oinas: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Lubage kõige pealt paari sõnaga peatada vormilise küsimuse juures, mida käsitas härra teedeminister, nimelt, kas on õigus kui riigi majapidamise aruande komisjon esitab Riigikogule riigikontrolööri protesti ja tarvitab seal juures oma ettepanekus kõnekäänu, et „Riigikogu, ära kuulates riigikontrolööri protesti jne.“, või tuleb esitis nii vormuleerida, et „Riigikogu, ära kuulates riigi majapidamise aruande komisjoni seisukohta riigikontrolööri protesti puhul...“ Härra teedeminister on sellel seisukohal, et see küsimus on veel niivõrd küpsemata, et ta tuleks anda komisjoni uuesti kaalumisele. Minu arvates on see küsimus küllalt küps. Vanematekogu poolt vastuvõetud Riigikogu kodukorra seletuses ei nähta seda ette, et Riigikogule ei võiks riigikontrolööri protest komisjoni poolt ette kantud olla ja Riigikogu ei võiks riigikontrolööri protesti „ära kuulata“. Vanematekogu vastavas otsuses, mis on trükitud Riigikogu juhatusel väljaantud kodukorra raamatus, on öeldud järgmiselt: „Riigikontrolööri poolt revideeritud ja Riigikogule esitatud riigi eelarve täitmise aruanded ning riigikontrolööri tegevuse aruanded, samuti ka riigikontrolööri protestid Vabariigi Valitsuse otsuste vastu antakse Riigikogu juhatusel § 42. korras riigi majapidamise aruande komisjoni, kuid Riigikogu liikmetele kätteandmiseks paljundatakse need aruanded ja protestid Riigikogu juhatusel korraldusel riigi majapidamise aruande komisjoni poolt ettepanud ulatuses.“ Täheleb, kodukord näeb ette, et riigi majapidamise aruande komisjoni ettepanekul võidakse paljundada riigikontrolööri proteste ja Riigikogu liikmetele kätte anda, arusaadavalt selleks, et neid Riigikogule ette kanda, mitte aga selleks, et neid Riigikogu liikmete lausahtlites hoida. Ma arvan, kui leitakse võimalikuks komisjoni poolt riigikontrolööri protesti Riigikogule esitada, siis on ju täiesti loogiline, et Riigikogu oma otsuses ütleb „ära kuulates riigikontrolööri protesti jne.“ Seda muidugi sel juhtumisel, kui riigi majapidamise aruande komisjon protesti esitamise Riigikogule tarvilikuks peab, kuid komisjon võib asja ka teisiti lahendada, ilma et ta tarvitseks protesti Riigikogule ette kanda. Tõenduseks, et vanematekogu poolt

vastuvõetud otsus ei takista riigikontrolööri protesti Riigikogule ette kanda, toon ma veel järgmise väite: minu poolt ettelõetud vanematekogu seletuses on ritta seatud riigi eelarve täitmise aruanded ja protestid. Ma ei kujuta enesele ette, et Riigikogu võiks riigi eelarve täitmise aruande vastu võtta, ilma et Riigikogu teda ära ei kuulaks. Riigi eelarve täitmise aruanne tuleb Riigikogule esitada ja tuleb Riigikogus kinnitamisele, mitte aga ainult riigi majapidamise aruande komisjoni arvamine eelarve täitmise aruande puhul. Kuna riigikontrolööri protest on ühte ritta seatud kodukorra seletuses riigi eelarve täitmise aruandega, järeldan loogiliselt, et Riigikogu võib riigikontrolööri protesti samuti „ära kuulata“, nagu tema eelarve täitmise aruande „ära kuulab“, selleks ei tee kodukorra seletus mingisugust takistust. Minu arvates ei ole mingisugust tarvidust seda küsimust anda Riigikogu kodukorra komisjoni, Riigikogu võib vanematekogu otsusega kooskõlas riigi majapidamise aruande komisjoni arvamisega ka riigikontrolööri protesti ära kuulata. Käesolev protest on esitatud riigi majapidamise aruande komisjoni poolt aruandja poolt ettelõetud seletuskirjas.

Protesti juurde sisuliselt minnes arvan mina, et kuna protest on ette kantud ja seletatud lugupeetud aruandja poolt, ei peatu ma enam protesti enese juures. Küll tahaksin aga mõned ääremärkused teha nende seletuste kohta, mida ette kandis lugupeetud teedeminister härra Virma.

Härra teedeminister Virma tähendas, et küsimus raudteede ehitamise korra kohta ei ole veel kindel. Ja õieti ei ole Vabariigi Valitsusel õigustki Riigikogule Lelle-Papiniidu raudtee ehitamise kohta seaduseelnõu esitada, enne kui Riigikogu ei ole uute raudteede ehitamise korda seadusandlikul teel kindlaks määranud. Minu arvates ei ole see väide õige. Oma protestis kahjuks ei juhtunud ma tähelepanu selle peale, et sennine avalikuks liikumiseks määratud raudteede ehitamise kord kinnitab minu protestis avaldatud seisukohta. Nimelt on senni kõik suuremad avalikuks liikumiseks ettenähtud raudteed ehitamiseks määratud rahvaesituse poolt vastuvõetud seadustega. (Teedeminister K. Virma: Kas terves maailmas?) Mina ei räägi praegu maailma asjade seisukorrast, vaid ainult Eesti riigi asjade seisukorrast. Esimese sammu raudtee ehitamiseks seaduslikul teel astus Vabariigi Valitsus, kui ta 1921. aastal ajutise valitsemise korra § 12-a põhjal vastu võttis Saaremaa raudtee ehitamise seaduse, missuguse seaduse rahvaesitus hiljem kinnitas. Raudtee ise jäi küll ehitamata, kuid see ei ole

käesoleval juhtumisel tähtis, vaid tähtis on see põhimõte, millele rahvaesitus omal ajal asus, nimelt et raudtee tuleb ehitada eriseadusega. Järgmine seadus võeti vastu Riigikogu poolt Valk-Koiküla raudtee ehitamise kohta 29. juunil 1922. a. Peale selle ei ole otsekohe avalikuks liikumiseks uusi suuremaid raudteid ehitatud, välja arvatud Sonda-Mustvee raudtee.

Mis puutub Sonda-Mustvee raudteesse, siis algas tähendatud raudtee ehitamine Sonda jaamast sel teel, et raudtee hakkas oma puudeveo tarbeks operatsiooni-krediidi arvel ehitama abiteed. Sarnaste ajutiste abiteede ehitamiseks puude väljaveoks on raudteedel. Mõni aasta tagasi ehitati kitsarööpalise raudtee poolt abitee, mis läheb peaaegu Heinasteni välja (Laiksaare tee). Sarnase abiteena hakati ehitama ka Sonda-Mustvee raudteed. Raudtee ehitamise kulud kanti puude arvele juurde, mille tõttu ei tulnud riigi eelarvesse mahutada summasid tähendatud raudtee ehitamiseks. Kuid hiljem nähti, et sellest abiteest võib välja ehitada Sonda-Mustvee raudtee. Kui valitsus sarnasele otsusele jõudis, palus ta Riigikogult krediiti, et raudteed täielikult välja ehitada. Riigikogu lubas krediiti tänavuaastases eelarves Sonda raudtee ehitamiseks 9 miljoni marga suuruses. Muidugi ei ole sarnane avalikuks liikumiseks määratud raudtee ehitamise kord õige ega sirgejooneline. Ei ole otstarbekohane esmalt sarnast raudteed ehitada metsateena ja teda lõpuks välja ehitada avaliku liikumise tarvis. Sarnaselt raudteed ehitada tähendaks mõnes osas kahekordse töö tegemist. Loomulikult on, et Vabariigi Valitsus teatava raudtee ehitamise kava kokku seab ja selle Riigikogule esitab ja alles siis, kui rahvaesitus selle seadusandlikult heaks kiidab, ehitust alatakse. Nõnda ei saa Sonda-Mustvee raudtee ehitamist kuidagi eeskujuks tuua. Minu arvates on meie sennise seadusandliku praksise seisukoht kindlaks toetuseks minu poolt protestis avaldatud õigusliku korra seletamisele, et Vabariigi Valitsus ei või ilma Riigikogu poolt vastuvõetud eriseadusega uusi raudteid ehitada.

Mis puutub riigi majapidamise aruande komisjoni poolt ettepanud esitisse, siis on minul kui riigikontrolööril raske teda käsitada, sellepärast et küsimus on viidud härra teedeministri poolt poliitilisele — usalduse — pinnale. Sel pinnal ei tahaks ma härra teedeministriga vaidlusesse astuda. Julgen ainult niipalju tähendada, et minu arvates nende kurjade järelduste tõmbamine, mis härra teedeminister siin kohal tegi, õigustatud ei ole.

Esitises paneb riigi majapidamise aruande komisjon ette, et „Riigikogu avaldab soovi,

et Vabariigi Valitsus esitaks Riigikogule seaduseelnõu Lelle-Papiniidu kitsarööpalise raudtee ehitamise kohta“. Minu arvates tuleksid „Lelle-Papiniidu“ asemele võtta sõnad „Lelle-Pärnu“.

Mina arvan, et kõnealoleva sooviavaldusega ei taheta sugugi praeguehitatava raudtee juures töid seisma panna. Komisjon oma seletuskirjas Riigikogule ütleb ju selgelt, et ta ei soovi alatud töid takistada, kuid ta soovib ainult, et raudtee ehitamise kohta seaduseelnõu esitatakse.

Minu arvates oleks seda seaduseelnõu ka puht praktiliseks otstarbeks tarvis. Nimelt on ette nähtud tänavu aastal Lelle-Papiniidu raudtee ehitamise alal tööde tegemine Lelle jaamast üle Eidapere kunni Sindini. Edasi on raudtee ehitamisel võimalikud kaks varianti: esiteks ehitada sild üle Pärnu jõe Sindi vabriku kohalt ja siis minna pahemat kätt Pärnu jõe kunni Papiniidu jaamani Viljandi-Pärnu raudteel. Teine võimalus on, Sindi vabriku juures silda üle Pärnu jõe mitte ehitada ja üle võtta praegu olemasolev riigiturbatööstuse Jõõpre-Pärnu-Sindi raudtee, mis Lelle-Pärnu raudtee ehitamise kulusid märksa vähendaks. Muidugi on viimasel variandil see suur halbtus, et Pärnus jääks ühele poole jõe üks ja teisele poole teine raudtee jaam, mille tõttu tuleks Pärnus edaspidi uus raudtee sild ehitada. (K. Päts, põl: Papiniidu on Pärnu juures.) Ma tean seda. Aga see variant mille valitsus on otsustanud, käsitab silla ehitamist üle Pärnu jõe Sindi kohal. (K. Päts, põl: Siis tuleb ta Papiniidu juurde välja.) Jah, seda küll. Kuid võib ka nii teha, et meie silda Sindis ei ehitata, vaid Sindi juurest jätkatakse raudteed paremat kätt jõe kunni Pärnuni. (K. Päts, põl: Siis ta ei tule Pärnu, sest Papiniidu on küllalt kindel.)

Nõnda oleks ka praktilisest seisukohast õige, et Riigikogule antakse võimalus ära otsustada täies ulatuses Lelle-Pärnu raudtee ehitamise küsimust.

Mis puutub veel protestisse, siis pean mina rahuldusega tähendama, et minu protesti peaootstarb, teatavat kindlat põhimõtet maksma panna riigiraudtee ehitamise alal, on suurel määral rahuldatud. Nagu härra teedeminister tähendas, on Vabariigi Valitsus juba teedeministrile ülesandeks teinud seaduseelnõuga esineda selle kohta, missuguses korras tuleb uusi raudteid ehitada. Ja niipalju kui minul andmeid on, seatakse seaduseelnõu juba selles mõttes kokku, et uute raudteede ehitamise küsimuse otsustab Riigikogu. Selles mõttes, nagu ma juba tähendasin, on minu protest tagajärgi saavutanud ja minule isiklikult ei ole tähtis see, et riigi majapidamise aruande

kommissjoni esitis just sellel kujul vastu võetakse, nagu ta on ette pandud.

Juhataja **A. Rei**: Sõna on väljaspool järjekorda teedeministril.

Teedeminister **K. Virma**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra riigikontrolöör, samuti härra Veberman, puudutasid sedakorda küsimust, mis vanematekogu poolt heaks kiidetud, nimelt kuidas riigi majapidamise aruande komisjon peaks Riigikogule ettepanekuid esitama. Mõlemile meeldis kangesti kodukorra seletuste esimene lõige, mis käsitab küsimust, kuidas riigikontrolööri aruandeid ja proteste komisjoni saadetakse, kuid nad ei ole seda seletust lõpuni lugenud. Kolmas lõige käib järgmiselt: riigikontrolli tegevuse aruande ja riigikontrolli protestide kohta esitab riigi majapidamise aruande komisjon Riigikogule tarbekorral ettepaneku esitise korras. Käesoleval juhtumisel on aga esitatud peale komisjoni ettepaneku ka protesti ärakuulamise ettepanek. Lugege see lõige ilusti läbi, siis näete, et see midagi muud räägib, kui seda, mida komisjon esitanud. Kui seda lõiget redigeeriti, siis oli rääkimine sellest, et riigi majapidamise aruande komisjon ei tarvitse igat protesti esitada ega kõike protesti juures olevat materjaali paljundada. Kui Riigikogu tahab teise korra määrata kui siin mõeldud on, siis küsigu ta parem kodukorra komisjoni käest järele, et mitte kogemata niisugust korda luua, mis õnnelik ei ole. Kui aga Riigikogu ei taha seda teha, siis käigu ta vana korra järgi. Vana kord räägib aga, et Riigikogule pannakse ette ainult komisjonide ettepanekud, mitte aga riigikontrolööri protestid kui niisugused.

Mis puutub sellesse, mis lugupeetud rkl. Tonkman tähendas, siis ei ole raske, kui suusõnaliselt räägitakse, valesti üksteisest aru saada ja seda on tagant järgi raske tõendada, kui stenogrammi käepärast ei ole. (K. Tonkman, põl: Ma usun, et härra minister seda tagasi ei lükka, mis ta ütles.) Ei ma ei lükka midagi tagasi, loodetavasti ei lähe meie niisuguste vaidluste juurde, kuid ometi ütlen, et niisuguste asjade juures on arusaamatused võimalikud. Kui küsimus asetada niisugusele pinnale, missugusel härra Tonkman seda käsitab, nimelt, et Saaremaa ja Läänemaa tarvitavad väga raudteid, siis pean tähendama, et seda sooviavaldust kriipsutas muuseas härra Tonkman eelarve-komisjonis väga tõsiselt alla. Juba raudtee ehitamise krediidi määramisel seletati härra Tonkman'ile, et Rapla-Virtsu raudtee jaoks ei ole sihijamisi tehtud. Mina andsin lubaduse, et tänavuaasta aetakse

see siht ja seda on ka tehtud. Selle sihijamise materjaali järgi töötatakse teedeministeeriumis kava välja. Mina isiklikult loodan, et seadus, mis valitsus minule ülesandeks on teinud kokku seada, mida ka riigi majapidamise aruande komisjon nõuab ja millega ka riigikontrolöör lepib, kiiresti ellu viiakse. Selle korra alusel esitaksin mina edaspidi kava, mis nende kavade hulka käib, millest härra Tonkman rääkis. (Vahelhüüe R. Penno, as poolt). Oodake natuke. Kui meie oleksime hakanud Rapla-Virtsu teed ehitama selle krediidiga, mis praegu olemas, siis oleks härra Tonkman'il täielik õigus üteldusega tulla, et vaadake, teie panite juba 40 miljonit selle raudtee ehitamise sisse ja nüüd sunnite jällegi Riigikogu andma uusi krediite selleks, et raudteed Lihulani välja viia. (M. Martna, stp: Rkl. Tonkman seda küll ei ütle.) No, kui mitte rkl. Tonkman, siis leidub ometi keegi, kes ütleks midagi sarnast. Edasi, mis teha valitsusel rahaga, mis antud raudtee ehitamiseks? Seda raha jätkuks raudtee ehitamiseks Eidaperest kunni Sindini, kuna küsimus, kas minna Sindi juurest üle Pärnu jõe või teha nii, nagu Pärnu linnavalitsus soovib, nimelt ehitada Pärnu linna kohal sild üle Pärnu jõe, — alles lahtine küsimus on. Mõlemil juhtumisel on uut rahaluba tarvis ja nii peab selle küsimuse Riigikogu otsustama. See oleks vastuseks härra Penno küsimise peale. Läänud aastal oli samadelt pinkidelt, kus härra Tonkman istub, etteheiteid Vabariigi Valitsusele, et kuidas teie annate töö-hoolekandeministeeriumile kõiksuguseid krediite ja lasete kaevata Piirita tee ääres niisugust teed, mida vaja ei ole jne. Kuidas siis on, kas peab valitsus ootama nende asjadega nii kaua, kunni Piirita teed sarnaseid töid peab otsima hakkama, või on otstarbekohasem kavakindlaid töid juba varemalt tegema hakata. Mina arvan, et viimane on õigem, ja seda silmas pidades on Vabariigi Valitsus muuseas raudtee ehitamise otsuse teinud, olgugi et ta ise selle seisukoha juures on, et peaks olema raudtee ehitamise lähem kord ära määratud.

Riigikogu liige härra Tonkman tegi etteheiteid, et see olla sama kord, nagu tunneli ehitamise juures. Mina aga ütlen, et see ei ole sugugi sama kord. Kui meie oleksime hakanud Rapla-Virtsu teed ehitama, siis oleks see sama kord olnud. (K. Tonkman, põl: Mis vahe on?) Vahe on see, et Eidapere-Sindi tee on teatud viisi omaette üksus, nimelt tee, mis ulatab Jõõpreni välja. (K. Tonkman, põl: Ei ole õige, kuidas Jõõpreni?) Jõõpre tee on valmis tee ja tuleb Jõõprest üle Pärnu Sindini välja. (M. Laarman, põl: Kas olete sõitnud seal?) Siis, kui meie uue

tee kaudu otsad kokku saame, siis sõidame. (Naer.)

Mis puutub Baltiski maantee ja Rohu tänava tunnelitesse, siis selle küsimuse juurde peab tulema uuesti, kui meie jõuame kas 18 miljoni, aga võib olla ka 64 miljoni krediidi nõutamise küsimuse juurde. Summa suurus on kõige esiteks ärarippuv sellest, kuidas meie rahaministriga valmis saame. (K. Tonkman, põl: See ripub ka Riigikogust.) Jah, pärast veel ka Riigikogust. Nagu näete, mina räägin kahest summast ja tahaksin, et see summa oleks 64.000.000. Mina arvan, et esimene takistus on see, et rahaminister on väga kuri niisuguste asjadega... (R. Penno, as: Ohoo.) Rahaminister ütleb mitu ohohood, härra Penno, ja kui meie härra rahaministriga valmis saame, siis saab näha, mis Riigikogu selle kohta ütleb. (K. Tonkman, põl: Palju Eidapere juurde läheb?) See ripub sellest, kas Teie lähete Pärnu kohalt üle jõe või lähete Sindi kohalt, aga need asjad ei ole praegu päevakorras, ja ehk meie kannatame nende küsimuste kohta läbirääkimistega. Selle küsimuse juures oleks tähendada, et maikuus, kui töö- ja hoolekandeministeeriumil olevad krediidid otsa said, oleks tulnud raudtee tööde juures üle 300 inimese ametist vabastada ja Vabariigi Valitsus oli paratamata seisukorras ja ütles, et neid inimesi ei tohi ilma tööta jätta. Kuigi need tööd selle tõttu niisugusteks kujunesid, et tuleb vähemalt 18 miljonit juurde anda, aga võib olla ka 64 miljonit, siis lõppude-lõpuks oli kasulikum seda tööd teha, kui töid Piirita tee ääres.

Härra Veberman teatas faktilise märkusega, et umbusaldust ei ole ja töid ei tule seisma panna. Vaadake, kui Teie oleksite selle tribunaali juurde kutsunud ka Vabariigi Valitsuse esitajaid, võib olla ehk oleks siis selles ettepanekus kõik must valge peal. Aga nüüd, härra Veberman, ei tea mina, mis Teie komisjonis rääkisite. (K. Tonkman, põl: Tõstke usaldusküsimus üles!) Vaadake, härra Riigivanem on siin ja võib olla, ta teeb seda. Mina isiklikult olen katsunud ära seletada, kuidas asi on kujunenud. Kui Riigikogu vastu võtab komisjoni ettepaneku viimase lõike, siis minu mõistus seda teisiti vastu ei võta, kui et see on umbusalduse avaldus. Härra Veberman katsus seda asja pehmendada, kuid tema üteldusega ei ole midagi parandatud, asi peab olema selge ettepanekus eneses.

J. Tõnisson (rhy): Austatud Riigikogu liikmed! Kõigepealt pean kindlasti tagasi tõrjuma süüdistused, mis rkl. Tonkman ette tõi riigi majandusnõukogu juhtimise erapooletuse kohta. Riigi majandusnõukogus arutati

raudteede ehitamise kava küsimust, eriti üksikuid kava teostamise võimalusi põhjalikult, kusjuures ette toodi kõiksugused andmed ja põhjendused üksikute kavade eesõigustamise seisukohalt, kui ka tagasitõrjumise vaatekohalt. Sellejuures käsitati eriti üksikute aruandjate poolt küsimust põhjalikult ja erapooletult. Muu hulgas katsus aga rkl. Tonkman siis, kui küsimus juba oli selgitatud, õige isiklikult ja väljakutsuvalt üksikuid asju, mis küsimuse selgitamise seisukohalt tähtsad ei võinud olla, ette tuua, nõnda nagu oleks seal mingisuguse erapoolikusega tegemist. Kui läbirääkimised selles järgus, kus rkl. härra Tonkman kõneles, oleksid uuesti avatud, nagu härra Tonkman seda soovis, siis ei oleks saadud riigi majandusnõukogus seda küsimust edasi viia ja arutada, nagu seda tarvis oli. Sellepärast tegigi juhataja märkuse rkl. Tonkman'ile, et tuleb küsimuse juurde jääda, mida arutati. Kui rkl. härra Tonkman teatava enesetundega selle peale sõna edasi ei tarvitanud, siis ei olnud selle juures juhatus süüdi, vaid mõõduandev oli rkl. Tonkman'i enesetunde avaldus. Sest sellejuures oleks rkl. Tonkman võinud, kui temale ülekohut oleks tehtud, riigi majandusnõukogu asjaajamise korra järgi esineda protestiga. Siis oleks võidud seda küsimust arutada. Aga seda ei teinud rkl. Tonkman, ja ta jäi kogu oma seletusega üksi. Võib olla, oli temal palju parem sellest asjast mitte kõneleda. Kui ta nüüd katsub, ilma et tarvilikud andmed käepärast oleksid, siin näidata, et asja on erapoolikult käsitatud, siis tõrjun selle etteheite kategooriliselt tagasi. Riigi majandusnõukogul kui niisugusel, ei ka ta enamusel ei olnud mingisugust huvi seda küsimust kuidagi viisi erapoolikult käsitada, vaid seal arutati vabariigi raudteede ehitamise kavasad ja kava teostamise sihte täieliku objektiivsusega. Aruandjad, nagu Riigikogu liige Laidoner, raudteevalitsuse esitaja insener Perna, siis Pärnu linna esitaja, — need kõik käsitasid seda küsimust päris riikliku ja rahvamajandusliku huvi ulatuses, nõnda et kõikidel, kes nendest arutustest osa on võtnud, kahtlemata üldine mulje on jäänud, et seal suurt küsimust on vääriliku arusaamisega katsutud käsitada. Peab ütleva, et ei saa ometi seda seisukohta vastu võtta, mida siin rkl. Tonkman eriti rõhutas, et Läänemaa ja Saaremaa peaksid raudteed saama sellepärast, et seal mitte ainult härra Tonkman'il, vaid ka teistel raske on kauge maa tagant linna sõita, mille tõttu läbikäimine raskendatud, ja et peale härra Tonkman'i seal veel teisi inimesi elab.

Mida saame niisuguste hüüdsõnadega sarnase küsimuse lahendamisel kätte? Riigi majandusnõukogus rõhutati just, et kui meie tahame riigi raudteede võrku arendada, siis

peame arvesse võtma, et meil ei ole võimalik laialisemat teedevõrku teostama hakata suuremal määral ja läbi viia kiiremas korras just sellepärast, et meil puudub tarvilik kapital. Esimeses joones tuleb sellepärast nende teede ehitamisele asuda, mis meil rahvamajanduse ja riigikaitse huvides kõige tähtsamad on. Ja alles edaspidi saab, võimaluse korral, teiste teede ehitamisele asuda. Just rahvamajanduse ja riigikaitse seisukohalt tunnistati, et meil praeguse korral on eriti tähtis ehitamisele võtta raudteid neis maanurkades, kus on majanduslik jõukus suurem, kus on teatavaid sisetulekuid raudteel rohkem loota ja kus raudtee ehitamine üldse avab uusi rahvamajanduslikke allikaid.

Sellest on siis selge, et kui meil tahetakse uut raudteed kavatseda, siis ei saa Lääne- ega Saaremaa esirinnale tulla, vaid meil võidakse neid teid ehitada ainult siis, kui esimeses joones saaksime teedega neid maakondi varustada, kus majanduslik jõukus suurem. Kui meie tahame oma maa rikkusi avada, siis peame sinna minema, kus meie majandusliku jõukuse allikad on. Lõuna-Eestis elab 650.000 inimest ja Põhja-Eestis ei ole 500.000-ki. Juba see tõsiasi on tõenduseks, et kandev majanduslik jõud ei ole meil majanduslikult kehval ja pinna poolest väheviljakal Saaremaal ja Läänemaal, vaid meie rahvamajanduslik jõuallikas on seal, kus meil kõige viljakandvam pind on. Meil on Kesk- ja Lõuna-Eesti, mis meil riiki majanduslikult kannab. Sellest seisukohast ei saa teisiti, vaid peame arvesse võtma neid tõsiolusid, mis meile ette kirjutavad, kuhu meie esimesed raudteed peame viima.

Sellest seisukohast on siis ka riigi majandusnõukogu erikomisjon rõhutanud just nende teede ehitamist, mis Kesk- ja Lõuna-Eestis tetavaid kiireid tarvidusi aitaksid rahuldada. Sellejuures on katsutud ainult üksikuid teid, iseäranis Põhja-Eestis, projekteerida just riigikaitse huvidest välja minnes. Kui meie nüüd sellejuures üldise lähtekohana õigeks peame tunnistama, et Kesk- ja Lõuna-Eestis on eriti tähtis raudteid ehitada, siis ei ole siin üksi Pärnu linnaga tegemist, kui kõneldakse Pärnust, vaid Pärnu sadam peab ühendusesse saama oma tagamaaga. Sest muidu ei saa ülepea rahvamajanduslikke sihte teostada.

Kui meie eriti Eesti-Läti tolliuniooni vaatame, siis näeme, et meil esimeses joones tuleb ehitada sootu teisi teid, kui siin vahest üksikud maakonna esitajad soovivad. Seal on Pärnu-Viljandi-Tartu tee sihijamine ja ehitamine eriti tähtis. Insener Vellner on täitsa õieti öelnud, et kõik teised teed on kõrvalise tähtsusega, kui meie silmas ei pea Pärnu-Viljandi-Tartu-Petseri või Pärnu-Antsla-Pet-

seri teed, mis on meie sisemiseks magistraaliks, ilma missuguse ühenduseta meie oma Lõuna-Eesti jõukama osa annaksime ära Riia mõjukonda, mis meid rippuvusse viib teiste rahvaste riigist. Sellest seisukohast peame meie käsutama kogu seda küsimust ja mitte sellelt vaatekohalt, kuidas mõni Riigikogu liige kergemini Tallinna saaks sõita. Mis ta sealt sõidab, kui selle taga midagi ei ole! (Naer.)

Vaadake sellepärast, kui meie ka Pärnu-Papiniidu-Eidapere tee ehitamist rahvamajanduslikust seisukohast hindame, siis meie tunneme, et siin ei ole mingisuguse väikse erapoolikusega tegemist, vaid siin on mõõduandvaks jäänud riiklikud vaatekohad. Kui meie selle juures veel silmas peame raudtee ehitamise tegelikke võimalusi, siis on härra teedeminister juba näidanud, et selle 44.000.000 margaga pole midagi teisel peale hakata. Kui meil oleks hakatud Rapla-Vigala-Pärnu teed ehitama, siis oleks sellest tõesti välja tulnud ainult küsimuse edasilükkamine. Selle 44.000.000 margaga ei oleks tänavu midagi peale saadud hakata, kui mitte ainult sihijamist ja ehitamise kava ei tahetud selle kuluga ette võtta. See nõuab sootu teisi summaisid.

Peale selle tuleb silmas pidada, et Rapla-Märjamaa-Pärnu tee, võrdlemisi kehvast maast läbi minnes, nõuab sootu teisi ehitussummasid, niipalju kui ma mäletan — üle 360.000.000. Kas meie selle summa riigikassast saame välja anda, see on alles küsimus. Kui 44.000.000 marka raudtee ehitamise peale on määratud, siis on selge, et seda tuleb kohe kulutada. Kui Vabariigi Valitsus teedeministriga ühel nõul olles otsusele jõuab, et selle tee-ehituse summaga saab juba tänavu tähtsal määral teostada tarvilikku raudtee ehitamise kava, siis tekib küsimus, kas ülepea veel tarvis oli ootama jääda, kunni kõik seadusetähe seisukohalt selgitatud oleks. Riigikontroll on selleks olemas, et ta mitte ainult seaduslikkuse, vaid ka asjaliku huvi järele valvaks. Kui meie aga oma asju tahame ainuüksi nii ajada nagu riigikontroll oma seadusetähelekkusega nõuab, siis jääksime meie veel rohkem seisma, kui meie juba seisame ja peaksime endid ülearu kitsendamaks. Riigikontroll ei tohi saada kammitsaks, mis meid tegevuses takistaks. (K. Tonkman, põl: Kes lasi ilma seaduseta midagi välja anda.) Riigi raha antakse välja seaduse mõtte järele ja tehakse nii, kuidas õige, aga ei hakata tähti otsima ega ootama! See, kellel on tööjõudu ja tahtevõimu, teostab seda, mida ta õigeks peab, ilma et igakord ainult tähti hakataks uurima.

Sellelt seisukohalt arvan, et Vabariigi Valitsus sel korral ei ole eksinud, kui ta arvesse võttis, et Riigikogu seda summat määrates on

tahtnud, et siin midagi korda saadetakse ja ei hakataks ainult kõnelema ja sihte ajama. Arvan, et kui tõesti midagi on tehtud, mis olulikult ekslik, mis kasulik ei ole, mis lubatav ei ole riigimajanduse ja riigikaitse huvide seisukohalt, siis tulda ja öeldagu: nüüd avaldame, kui tarvis, valitsusele umbusaldust. Aga ma pole ühtegi sõna kuulnud, et siin selle tee vastu vaieldakse, peale rkl. härra Tonkman'i. Kui meie härra Tonkman'i seletusi ligemalt jälgime, siis küll keegi ei tule ütleva, et meie tahame temaga selles küsimuses ühineda. (O. Strandman, tõer: Mis siis niipalju rääkida.) Olulikut oleme meie vist kõik selles arvamises, et Vabariigi Valitsus on siin õieti talitanud. Järelikult ei saa siin enam tähti taga ajama hakata: nüüd ärge Vabariigi Valitsus ega teedeminister siin edasi mingi, vaid pangu seadus ette; ja alles siis, kui meie selle seaduse vastu oleme võtnud ja sellega selle tee ehitamise sanktsioneerinud, — siis on asi korras! Minu arust on praegu asi korras, kui tööd edasi tehakse. Riigi majapidamise aruande komisjon öelgu seda siis selgesti välja, aga mitte nii, et igaüks võib seda isemoodi seletada. Kui teedeminister sellest juba umbusalduse võimaluse välja loeb, siis ma arvan, et sellest küll on hoiatuseks, et meie seda ettepanekut vastu ei võtaks. Arvan, et oluliku seisukorra pärast ja asja huvides meie tõesti ei saa riigikontrolööri seadusetähelekkuse jälges edasi minna, vaid meie läheme seda teed, mida tegelik elu meilt nõuab!

A. Jõeäär (stp): Väga lugupeetud rahvasaadikud! Ma pean kõigepealt kõige kategoorilisemalt protesteerima lugupeetud eelkõneleja härra Tõnisson'i mõtteavalduste vastu, nagu käsitaks rahvasaadikud üht või teist rahva majanduselus tähtsat küsimust oma isiklike mõnusede seisukohast välja minnes. Nagu härra Tõnisson tähendas — sellest seisukohast välja minnes, kas keegi rahvasaadik tahab raudteega Tallinna sõita või hobustega või mõnel muul teel. Ma arvan, et küsimus, mida praegu käsitatakse ja see koht, kus küsimust käsitatakse, peaks ka lugupeetud härra Tõnissoni'lt asja vastu rohkem austamist nõudma, et ta niisuguste mõtteavaldustega, mis rahvasaadikutele teotavad on, välja ei tuleks. (J. Tõnisson, rhv: Millega?) Sellega, et rahvasaadikud oma isiklike huvides küsimusi käsitavad ja et nende saadikute taga midagi ei olevat. Nende taga on üks osa tervest rahvast. (J. Tõnisson, rhv: Ärge nüüd nii traagiliseks minge.) Kui teie arvate, et Eesti rahvas asub ainult Tartus ja et kõik selle saadiku taga on, kes Tartust on, siis Teie ka eksite.. (J. Tõnisson, rhv: Ega siin rahvakoos-

olek ei ole.) Kuna Eesti parlament on valitud terve rahva poolt, siis peavad temas ka terve rahva kasud leidma kaitsmist. Ja kui siis teatud maakondade esitajad, kelle elanikkude majanduslikud huvid käesoleval juhtumisel ühenduses kõnealoleva küsimusega, kaitses vajavad, tulevad oma valijate seisukohast, nende huvide seisukohast küsimust valgustama, siis ei või neile seda etteheidet teha, et nad seda teevad isiklikkudes huvides. Nad teevad seda rahva huvides, nende huvides, kes neid on siia saatnud. Kui nad seda ei teeks, siis nad peaksid rahva huvid oma isikliku huvi pärast ära andma. Vaadake, seda keegi rahvasaadik teha ei või ja sellepärast arvan, peab au andma neile, kes julgevad siin öelda seda, mis on tarvis. Härrad rahvasaadikud otsustavad selle üle, kellel õigus, kellel mitte. Mina vaidlen selle vastu, et see küsimus niisugusele pinnale asetatakse, peab olema lugupidamist iga rahvasaadiku vastu. (J. Tõnisson, rhv: Lepime kokku, et Teil ka lugupidamist teiste vastu on.) Loodan, et seda lugupidamist liigagi palju olen avaldanud.

Kui nüüd kõnealoleva küsimuse juurde minna, siis pean tähendama, et praegu Riigikogu ei aruta küsimust sisuliselt, see on ei kaalu, missugune raudtee rahvamajanduslikult kasulik ja tähtsam on, missugune mitte, vaid arutame ainult küsimust, kas on valitsuse teguviis kooskõlas maksvate seadustega. Kui küsimust sisuliselt arutada, võiks nendele seisukohtadele, mida lugupeetud härra Tõnisson siin kaitses, et tuleb eestkätt nendesse maakondadesse raudteid juurde ehitada, kus majanduslik jõukus suurem, väga põhjendatult vastu vaielda. Minu arvates, kui küsimus niisugusele sisulisele pinnale asetada, võiks väga palju rääkida. Minu arvates on nimelt selle tõttu mõned maakonnad majanduslikult halvemas seisukorras, et neil ühendusvahendid viletsad. Et neid maakondi teistega üheväärtiliseks teha, ning ka seal rahvamajandust tõsta, tuleb eestkätt seal raudteid ehitama hakata. (J. Tõnisson, rhv: Kui meie hästi välislaenu saame teha, siis kohe, oma rahaga ei jõua!) Oma rahaga jõuate sinna ehitada, kus raudteed juba olemas. (J. Tõnisson, rhv: Jah, kui see raudtee end paremini ära tasub!) Siin, härra Tõnisson, lähivad meie arvamised lahku. Aga ma ei taha Riigikogu aega selle juures kinni pidada, et nende kaalumiste poolt ja vastu rääkida, mis ühte raudteed teistest eelistaksid. See viiks liiga kaugele ja õieti on meil praegu vormilise küsimusega tegemist. Küsimus on eriti härra teedeministri poolt vormiliseks tehtud ning isegi majapidamise aruande komisjoni esitise vormi juures on õige peenelt peatatud.

Et Riigikogul selle küsimusega niisugusel kujul tuleb tegemist teha tuleb õieti sellest, et see meie parlamendi ajaloos esimene juhtumine on, kus riigikontrolööri poolt esitatud protesti arutatakse ja sellepärast on ka arusaadav, et nende vormiliste peensuste juures peatatakse. Minu arvates võiks küsimus vormilisest küljest sarnaselt otsustatud saada kuidas esitis vormuleeritud ja ei ole need vormilised peensused lõppude-lõpuks sugugi nii tähtsad. Minu arvates ei ole vanematekogu poolt maksmapandud kodukorra seletused sugugi rohkem kohustavad kui pretsedent, mida Riigikogu loob küsimuse arutamisel. Need ei ole seadusandlikus korras vastu võetud, vaid on ainult seletused seaduse juurde, ja sellepärast ei ole see vormiline küsimus sugugi nii tähtis.

Mis puutub asja sisulisesse küljesse, nimelt kas on valitsusel õigus asuda uute raudteede ehitamisele ilma sellekohase eriseaduseta või on sarnaste ehitustööde jaoks tarvis sellekohast seadust, siis ei läinud komisjonis arvamised sugugi lahku, vaid kõikide rühmade esitajad olid arvamisel, et käesoleval juhtumisel ei ole valitsus seaduspäraselt talitanud ja et meil uusi raudteid ilma sellekohase seaduseta ei võiks ehitada. Riigikogu on sennijani seadusandlikul teel sarnaseid küsimusi otsustanud. Näiteks Saaremaa raudtee, mille kohta seaduseelnõu on Riigikogus vastu võetud, olgugi et see tee lõpuks ehitamata jäi. Sarnane kord, kus raudteid hakatakse ehitama ilma seadusliku aluseta, kuna aga raudtee, mille kohta seadus vastu võetud, jäetakse ehitamata, pole küll kuskilt pärit. Selle Vabariigi Valitsuse seisukoha tunnistas komisjon ühel häälel mitteõigeaks ja sellest seisukohast välja minnes esines komisjon ka käesoleva otsusega. Sellest otsusest mingisugust umbusalduse avaldust välja lugeda minu arvates ei saa. Kui aga valitsus sellest niisuguse tüliküsimuse teeb, siis oleks soovitatav, et valitsus usaldusküsimuse üles seaks pärast selle vormeli hääletamist. (Vahelhüüded: Vaheaeg!)

Juhataja **A. Rei**: Kuna Riigikogu 2 tundi töötanud, siis kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 7 õhtul.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 7.20 m.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretäri kohal sekretäär **J. Holberg**.

Juhataja **A. Rei**: Riigikogu läheb päevakorras edasi. Järjekorras on sõna riigikontrolööril. Riigikontrolöör loobud praegu sõnast. Järjekorras on sõna rkl. Tonkman'il.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Härra teedeminister oma kõnes tähendas, et siin olla põhimõttelik küsimus, mida mina isiklikule alusele viia. Ma ütlen just sedasama, et siin on täiesti põhimõttelik küsimus, kas oli Vabariigi Valitsusel õigus 44 miljonit krediiti ilma seadusandliku asutuse määramiseta Lelle-Pärnu raudtee peale välja anda, või mitte. Edasi juhtisin ma Riigikogu tähelepanu selle peale, et eelarve-komisjonis härra teedeminister selgel sõnal ütles, et tema seda krediiti mujale ei kasuta, kui selle peale, mille kohta Riigikogu ükskord seaduse välja annab. Neist kahest põhimõttest välja minnes mina kõnelesin ja nende kahe põhimõtte selgitamiseks tõin ma näite, kuidas käesolev raudtee ehitamine aluse sai. Härra teedeminister tähendas, et olla õigustatud olnud Pärnu-Lelle tee sellepärast rohkem, et Läänemaal ei olevat sihte aetud. Aga seda jättis, kahjuks, härra teedeminister tähendamata, et ka Lelle-Pärnu teel ei olnud sihte aetud. (Teedeminister K. Virma: Ei ole õige!) Ka Lelle-Pärnu teel on sihid ajamata ja tülitsetakse selle üle, kuidas Papiniidu raudtee sihti ajada, kas üle Sindi või üle Jõõpre. Nii ei ole selge, kuidas seda sihti aetakse ja see osa langeb härra ministri kõnest täiesti ära. (Vahelhüüeteedeminister K. Virma poolt.) Teil ei ole Lelle-Pärnu tee siht veel kindel, aga juba ehitate seal. (Vahelhüüeteedeminister K. Virma poolt.) Härra minister, mis meie vaidleme selle üle, sest see on alles lahtine küsimus, kust poolt see tee läbi läheb. Nii ei saa siis härra minister ega ka Vabariigi Valitsus kindla kulu-arvega esineda Riigikogule, et ta ütleks rahvaesitusele, kuipalju see tee maksma läheb. Teie olete teed ehitama hakanud, rahvale ja riigile kulud kaela ajanud, ilma et siin 100-st mehest keegi teaks, kuipalju see tee maksma läheb. Selle vastu protesteerin mina ja selle vastu on protesteerinud ka härra riigikontrolöör, et seda 44 miljonit ei oleks tohtinud Lelle-Papiniidu raudtee ehitamise peale välja anda, sest see krediit ei olnud seadusega ära määratud, vaid see oli lahtine krediit ja selle tarvitamise pidi Riigikogu ükskord ära määrama seadusandlikus korras. (Teedeminister K. Virma: See on ainult Teie arusaamine.) Ei ole, härra minister. Ma usun, härra minister mäletab oma sõnu, mis ta eelarve-komisjonis ütles, ja härra minister peaks ometi nii aumehelik olema ja tunnistama, et ta ütles eelarve-komisjonis, et ta ei tarvita neid krediite ilma seaduseta. Kui härra minister seda Riigikogu ees tagasi ajab, siis olen mina nõus kas või vahetult moodustama, et selgeks teha, et minister neid sõnu on öelnud. (Teedeminister K. Virma: Sedaviisi ma küll ei ole luba-

nud, nagu Teie täna seletate.) Härra minister lubas, et tema enne seda raha ei tarvita kui Riigikogu on seadusandlikul teel seda kinnitanud. (Vahelhüüeteedeminister K. Virma poolt.) Nii ei ole praegu kindel, kuipalju Pärnu raudtee maksma läheb ja ei ole ka kindel ta siht. Üks on aga kindel, et raha on juba välja antud ja antakse veelgi. Küsimus viiakse üle teisele pinnale ja öeldakse, et meil oli hulk töötatöölisi, aga kuhu neid pidi pandama. Selle vastu ei saa ju vaielda, et meil töötatöölisi on, ja et hulk töölisi selle töö juures tööd on leidnud, aga selle vastu ei vaidle mina ega ka keegi teine, et need töölised mõne teise ehitustöö juures, näiteks Valga raudtee ehitamise juures, tööd oleksid saanud, sest projekte on mitu olnud. Need andmed, mis Pärnu linnavalitsus on esitanud, ja need andmed, mis sel korral meie paremal raudteehituse tundjal inseneer Pärna'1 olid, kes riigi majandusnõukogus ütles, et meie nende peale tugeida ei või ja Lelle-Pärnu teed nende põhjal ehitada ei saa vaid tulevad uued andmed muretseda. Edasi ei ole teedeminister ega Vabariigi Valitsus neid teateid ümber lükanud, mis on tänini ajalehtedest läbi käinud ja kus öeldi, et need ja need arved ja majanduslikud kalkulatsioonid tulevad Lelle-Papiniidu ehitatava raudtee kohta teha ja vastavalt teele kooskõlla viia, ja et ei ole kindlalt teada majanduslikud kokkuvõtted, mis teede ehitamise juures tarvis on. Neid kirjutusi ei ole keegi ümber lükanud, ja ma usun, et see tööle vastab.

Edasi tähendas härra teedeminister, et kust raha võtta, millega teed ehitada ja et nende 44 miljoniga ei saa teed valmis teha. Härra minister seda just selgesti ei öelnud aga paistis, et seal midagi juba valmis on. Seal ei ole aga midagi valmis. Ka see teejupikene, mis härra minister turbatööstuse käest ütles saavat ei ole ka veel kindel, kuipalju sellest kasutada saab. (Teedeminister K. Virma: Aga Tallinna-Pärnu tee tahab ka veel ümber ehitada!) Väga õige, ta tahab ehitada, aga see ei ole praegu päevakorras, sellest mina siin rääkida ei taha. Nii ei ole siis kindel, kui palju ehitusel olev tee maksab. Iga raha eest võib teatavas pikkuses teed ehitada, on ju täiesti päevaselge, nii võib ka selle 44 miljoniga ehitada. Härra minister arvab, et kui niisugune teejupp kuskil valmis on või poolvalmis, siis peab ta edaspidiseks ehitamiseks raha Riigikogult veel nõutama, kui palju, seda veel ei tea. Kuid ehitatava tee tarvis on võetud võlgu rööpaid, nagu ajalehed jällegi teavad kõneleda, kas see selle 44 miljoni hulka on võetud, või tuleb see pärast maksta, seda Riigikogu praegu ei tea. Ei ole ka Riigikogu vastav komisjon seda praegusel korral esitanud. Nii on see täiesti

selge, et selles asjas praegu seaduspäraselt toimetatud ei ole, vaid on täiesti omapead käidud, mida heaks kiita ei saa.

Edasi tähendas lugupeetud rkl. härra Tõnison, et mina olen majandusnõukogus isiklikuks läinud ja tema, seekordne majandusnõukogu juhataja, on pidanud minult sõna ära võtma. (J. Tõnison, rhv: Mitte sõna ära võtma, vaid märkuse tegema.) Ei, — mina usun, et härra Tõnison aumees on ja tunnistab, et tema minult tõesti sõna ära võttis. Mina aga ei kõnelenud seal oma huvides, ei kõnelenud seda ka mitte isiklikkudes huvides, aga mina küsiks härra Tõnison'ilt, miks härra Tõnison ei lasknud härra Reinholdi't kõneleda, kes just sedasama tahtis teha ja Pärnu linna poolt ettetoodud väiteid ümber lükata, miks ei lasknud härra Tõnison ka Lääne maakonna valitsuse esimeest härra Saar't kõneleda, vaid ütles, et see ei puutuvat asjasse. Ainult Pärnu linna esitaja seletused puutusid asjasse. Nii ühekülgsest ei tohi ometi asja võtta. (J. Tõnison, rhv: Ei ole õige!) Täiesti õige! (J. Tõnison, rhv: Lähme majandusnõukogusse, aga ärge siin laiatage!) Mina räägin seda, mis majandusnõukogus oli, ja seal võivad tunnistajaks olla majandusnõukogu liikmed, isikud, kes siin istuvad, ja kes tol korral majandusnõukogus olid, need võivad minu tõendusi kinnitada. (J. Tõnison, rhv: Tooge siis oma tõendused ette, selgitame nad ära!) Täna ei ole vahekohtu päev, siin mina neid praegu ette tooma ei tule, ja mina ei taha kuidagi uskuda, mispärast härra Tõnison täna need sõnad tagasi võtab ja seda teguviisi salgab, mida ta tookord väga õigeks pidas. Mina kinnitan veel kord, et see nii oli, härra Tõnison aga nüüd ütleb, et ta seda teinud ei ole. (J. Tõnison, rhv: Mina võin öelda, et mina Teilt sõna ära ei võtnud, mina tegin Teile ainult märkuse, aga Teie ei tarvitanud enam sõna — olite upsakas!) Mina ei hakka Teiega siin isiklikult seletama, see ei puutu praegu asjasse ja ei huvitaks teisi, seda võime teinekord seletada. (J. Tõnison, rhv: Mind ei huvita see pörmugi!) Minu arusaamise järgi peaksid ka mõõduandvad olema teiselt poolt teised hääled, mis teisiti kõnelevad, kui härra Tõnison kõneleb. Need saadikud, kes Läänemaalt ja Saaremalt sellekordse Riigikogu esimehe härra Tõnison'i juures käisid — usun, et ka sama härra Tõnison täna siin istub, kes sel korral neid saadikuid vastu võttis — ja nüüd räägib ta teist keelt. (J. Tõnison, rhv: Mille poolest?) Saatkonnad tulid ja seletasid oma puudusi, — et meil on hädasti vaja raudteed, meie muidu läbi ei saa, — ja seal ütles härra Tõnison, et

meie saame seda arvesse võtma ja teil on eesõigus, sest teie majanduslikud huvid kannatavad selle all, et Saare- ja Läänemaal ei ole läbikäimisteid. Täna ütleb ta teisiti. (J. Tõnison, rhv: Aga riigikassa kulul ei saa praegu ehitada. E. Veberman, rhvsv: Riigi majandusnõukogu kulul ammugi ehitada ei saa! J. Tõnison, rhv: Majandusnõukogu ei tule Teilt küsima! E. Veberman, rhvsv: Mitte minult, vaid Riigikogult! J. Tõnison, rhv: Mitte Teie ei ole see Riigikogu! E. Veberman, rhvsv: Just niisama palju on minu seljataga valijaid, nagu Teilgi! J. Tõnison, rhv: Teie ärge siin oma valijatega tulge!)

Juhataja **A. Rei**: (Helistab.) Palun vaikust!

K. Tonkman (põl): Olen kindlal arvamisel, et majanduslik jõukus on tähtis, kuid kuidas saadakse majanduslikku jõukust? Majanduslikku jõukust saadakse eestkätt otsekoheselt läbikäimises ja paremates turutingimustes. Missugused on aga läbikäimise võimalused Lääne- ja Saaremaal, kuidas saadavad sealsed talupidajad oma saadusi turule? Ma usun, et härra Tõnison peaks seda teadma, et ei saa kuidagi viisi jõukas olla see põllumees, kes tuleb 135 versta kauguselt hobusega Tallinna turule; kui ta Tallinnas oma kauba ära müüb ja ükskord jälle koju jõuab, siis tõusevad kauba veokulud tal mitu korda suuremaks, kui ta oma kauba eest raha sai. Ja siis pidada härra Tõnison'i arvamise järele seal maal majanduslik jõukus tõusma! Kui majanduslik jõukus tähtis on, siis arvan mina, et sinna peab korralikud läbikäimisteid ehitama, arvan, et Saare- ja Läänemaal selles asjas omad õigused on. Usun, et Vigala ja Kasari jõe ümbruskond on üks parematest maakohtades Eestimaal, aga kuidas on seal teeolud, ja kuidas sealsed põllumehed oma kaupa turule saavad? Nii primitiivsed, et häda on sellest kuulda! Seda jätab härra Tõnison ütlemata, ütleb aga, et rahvamajanduslikult on väga tähtis, kes maksusid maksab jne., et sinna pidada andma. Aga kas siis Läänema ei maksa maksusid? Minul on siin ühe valla andmed, seal tuli 1924. aastal tulumaksu sisse 657 isikult 639.110 marka ja 1925. a. aga 477 isikult 1.899.650 marka, mis näitab, et maksu koorem tõuseb. Nendest miljonitest, mis need inimesed riigikassasse on maksnud, ehitatakse ka seda Lelle-Eidapere raudteed. Meil ollakse seisukohal, et kui Lääne- ja Saaremaal midagi tarvis läheb, siis läheb maailm ja Eesti riik hukka ja rahvamajanduslikult olla meil tähtis

ainult Pärnu linn ja sinna tuleks ainult raudteed ehitada. Kuid niimoodi ei tohi selle peale vaadata. Meie peame üldiselt rahvamajanduse seisukohalt vaatama, kuidas läbikäimise teedega on, aga mitte kellel on, sellele antakse veel ja kellel ei ole, sellelt võetakse ära. Nähtavasti on härra Tõnisson'i arvamine see, et maa huvid võivad kannatada ja majanduslikult võivad tähtsad olla ainult linnad. (J. Tõnisson, rhv: Millal mina seda ütlesin?) Aga millega Teie pooldate siis Pärnu raudteed? Teie ütlesite, et Pärnul on hea sadam ja sealt läheb transiit igasse ilmakaarde laiali. Neid ilmakaare asju on meil nähtud. Aga meil on ka veel üks teine koht selge. Põllumeestel on selgesti meeles need ajad, kui härra Tõnisson'i valitsus oli. Need olid kõige raskemad ajad, kui härra Tõnisson'i valitsus oli, raskemaid ma üldse ei mäleta. (J. Tõnisson, rhv: Noh, kui mina ei oleks teid pidanud, siis oleksite kõik kimbus olnud. Sõda ei saa sõnadega pidada.) Ma ei tahaks küll erakonna pinnale minna, aga üks asi paistab siit läbi, et kui üks erakond ei ole teatud maakonnas omale saadikuid saanud, siis ei tule ka selle maakonna huvisid kuulda võtta. Ma ei tahaks oletada, et nii kitsarinnaline võiks olla, aga minule paistab see ridade vahelt välja. Kui teatud maakonnas pole suudetud poolehoidu võita, siis ei ole neil ka midagi tarvis. (J. Tõnisson, rhv: Ümberpöördukt, sinna just peaks andma — saaks sõpru juurde.) Siis tähendas härra Tõnisson, et meil ei ole seadus tähtis vaid loov töö. Mina aga ütlen, mille järgi meie siis loovat tööd teeme, kui meil seadust ei ole. (Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Eesti riik loodi ka ilma seaduseta.) Võib olla härra Tõnisson, kui õigusteadlane, arvab et seadust ei ole tarvis, nii et raha võiks raudtee peale anda, visates sinna-tänna, aga mina, kui maamees, arvan, et meil on seadust tarvis, muidu meie loovat tööd teha ei saa. Siin tähendati, et Eesti riik loodi ilma seaduseta. Väga õige, aga seal oli ikkagi oma alus ja selle aluse pani maanõukogu ja Asutav Kogu. Nii et sellega, härra Kaarna, ei ole midagi iseäralikku öeldud. (Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Ega ma ei tahagi midagi iseäralikku öelda.) Praegu on küsimus terves ulatuses selle poolest tähtis, et meie peame selgelt välja ütleva, et niisugused asjad on täiesti lubamatud, mis ilma seadusandluseta läbi viiakse või läbi viia tahetakse. Kui teatud kõrvalmõjud siin nii suured oleksid olnud, mis seda küsimust nii teravakujuliseks oleksid ajanud, et Pärnu raudteed pidi ehitama hakkama, siis oleks see täitsa arusaadav olnud. Praegusel korral ei olnud asi nii häda-

vajaline. Pärnuga on meil ühendus, kuigi tema halb on, ja nii hädaline uue ühenduse loomine Pärnuga ei olnud, et Vabariigi Valitsus ilma seaduseta oleks võinud raudteed ehitama hakata selle 44-miljonilise krediidiga, mille kohta Riigikogu oma sõna öelnud ei ole, mille peale tema seda krediiti tarvitada kavatses. Edasi julgeksin tähelepanu juhtida praeguse eelkrediidi nõudmise peale. Meil nõutakse praegu krediiti Sonda-Mustvee raudtee ehitamiseks. (J. Uibopuu, rhvsv: Kas see praegu ka arutamisel on?) Ei, härra Uibopuu, ega mina Teie kahjuks ei räägi. Meil nõutakse krediiti selle raudteeharu ehitamiseks, ja teedeministeriumi esitaja ütleb, et sellest 44 miljonist ei olnud võimalik Sonda-Mustvee raudteed ehitada. Minu arusaamise järgi ei olnud siin vahet tehtud, kui Riigikogu vastu võttis 44 miljonit uute raudteede ehitamiseks, missuguse raudtee ehitamiseks see krediit määratud, siis oleks võidud seda krediiti tarvitada ka Sonda-Mustvee raudtee peale. (J. Uibopuu, rhvsv: Härra Baranin tegi ettepaneku eelarve arutamisel, aga Riigikogu ei võtnud seda summat sisse.) Riigikogu ei võtnud seda summat ülesse, aga ega riigikogu ei ole ka vastuvõetud summa otstarbe ära määranud. Sellepärast see tülküsimus ongi, et ilma Riigikogu otsuseta on seda summat tarvitatud. Sellest summast on teid ehitama hakatud, mis üldises kavas kinnitatud ei ole. Nii lõpmata tähtsate küsimuste otsustamisel ei tohiks Riigikogust mööda minna.

Riigivanem **J. Jaakson**: Väga lugupeetud rahvaesitajad! Pikalt on käesoleva küsimuse üle arutatud. Minu arvamise järele on käesolev küsimus keerulisemaks tehtud, kui ta tõeliselt on. Ja keeruliseks on tehtud küsimus selle tõttu, et ära on vahetatud kaks asja: 1) Vabariigi Valitsuse tegevuse otstarbelikkuse küsimus ja 2) Vabariigi Valitsuse tegevuse seaduslikkuse küsimus. Siin on puudutatud üht kui teist küsimust, ilma et oleks kindlat seisukohta võetud ühel kui teisel korral. Asi on käesoleval korral arutamisele tulnud härra riigikontrolööri protesti puhul. Riigikontrolöör võib protesti avaldada ainult seaduslikkuse üle, mitte kunagi aga otstarbekohasuse üle. Sellepärast tuleb minu arvates siin arutada Vabariigi Valitsuse tegevuse seaduslikkuse küsimust — mitte muud. Tahetakse küsimust teisest seisukohast valgustada, siis on selleks teine tee olemas, et Vabariigi Valitsust sundida vastavat seletust andma, kusjuures Riigikogu tarvilikul korral võib tunnistada, et valitsus otstarbekohaselt tegutsenud ei ole, millest siis Vabariigi Valitsus tarvilikul järeldused teeb.

Kui küsida, kas valitsuse tegevus käesolevas asjas on seaduslik või mitte, siis olen paljudelt kuulnud — see ei olla seaduslik. Aga keegi härradest rahvasaadikutest ei ole nimetanud, missugust seadust on rikutud. Härra Tonkman ja teised kõnelejad toonitasid, et valitsuse tegevus seadusepärane ei olnud. Aga mina paluksin nimetada, missugust seaduse paragrahvi valitsus oma tegevuses on rikkunud. Minule ei ole praegusel korral ühtki seaduse paragrahvi rikkumist teada. Senni kaua, kui näidatud ei ole missugune seaduse paragrahv rikutud, ei saa tulla ja öelda, et valitsuse tegevus ei ole seaduslik.

Vene ajal oli raudteede ehitamise küsimus lahendatud teisel alusel. Vene ajal oli olemas eriseadus, mis raudteede ehitamise küsimust täielikult käsitas ja teede ehitamise korra ära määras. Vene duuma seadusesse oli üles võetud, et uute teede ehitamine on duuma otsustada. Senni kaua, kui tähendatud seadus maksev oli, ei olnud valitsusel õigust mööda minna maksvast korrast ja teisel teel teid ehitada. Et Vene duuma seadus praegu enam ei maksa, selle juures ei kahtle vist keegi härradest Riigikogu liikmetest. (V. Linnamägi, krst: Kas Vene duuma eeskujul meil ka ei maksa?) Kui tahaksite meie Riigikogu alla suruda Vene duuma seisukohale, sealt eeskujul võttes, siis teie meie põhiseaduse põhimõtetest öieti aru ei saa. Meie Riigikogu on palju suuremate õigustega asutus, kui seda Vene duuma oli. Riigikogu on suveräänne riigi võimu esitaja, kuna aga Vene duuma õigus õige piiratud oli. Ja sellepärast, Vene duumat eeskujuks võttes, otsustama hakata, kas Vabariigi Valitsuse tegevus seaduslik või mitte, võib ainult see, kellel seaduslikkusest õige väikesed arusaamised.

Vabariigi Valitsus on ise ka arvamisel, et tuleks eriseadus välja anda ja kindel kord maksma panna, kuidas raudteesid ehitada. Senni kaua aga kui vastavat seadust välja antud ei ole, peab seda tegema Vabariigi Valitsus valitsamise korras. Vabariigi Valitsus on asunud seisukohale: — ei saa rutuliselt küsimusi kauaks edasi lükata, kunni uue seadusega ei ole kindlaks määratud uute raudteede ehitamise kord, ja vahepeal tarvitamata jätta krediite, mis Vabariigi Valitsusele määratud Riigikogu poolt, ja mille kiire äratarvitamine väga tarvilik on töövõimaluse suurendamiseks. Vabariigi Valitsus leidis, et möödunud aastal olime raskest seisukorras töötavatele töömuretemise asjus ja sellepärast oli arusaadav, et kui tänava aastal hakatakse ootama uut seadust, jääks tarvitamata osa krediitidest, mis määratud Vabariigi Valitsusele raudtee ehitamise töödeks. Töödega ei oleks sarnasel

korral algust teha saanud. Seda ei pidanud Vabariigi Valitsus õigeks ja arvas, kui temale krediit määratud, siis on seda tarvis rahvamajanduse huvides ära kasutada, ära kasutada selleks, et tööpuudust, mis ähvardas uuesti üles kerkida tänava sügisel ja talvel ära hoida, või vähemalt pehmedada. Need on põhjused, mis pärast Vabariigi Valitsus käesoleval korral ei arvanud võimalikuks ära oodata seadust, mis uute teede ehitamise korra kindlaks määraks, ja otsustas ehitamist kohe alata. Seda enam asus Vabariigi Valitsus sellele seisukohale, et riigikontrolöör sel valitsuse koosolekul, kus raudtee ehitamise küsimus otsustati, protesti ei avaldanud. Riigikontrolöör oli sel korral puhkusel. Alles hiljem, puhkusest tagasi tulles, esitas riigikontrolöör Vabariigi Valitsuse otsuse vastu protesti. Siis olid aga ehitamistööd juba alatud ja Vabariigi Valitsus ei leidnud võimalikuks protesti põhjal alatud töid katkestada, seda enam, et seaduslikku alust protestil ei olnud. Kui Vabariigi Valitsus protesti oleks tähele pannud, oleks pidanud pooleli jäetama tööd ja oodatama, kunni Riigikogu kokku tuleb ja eriseaduse vastu võtab. Alles siis oleks uuesti töödega peale hakata võidud. See oleks tööde algust pika aja peale edasi lükanud, mis soovitatav ei oleks olnud. Minu arusaamise järgi on asi nõnda: kui eriseadust ühe asja kohta olemas ei ole, siis ei saa Vabariigi Valitsus keelduda tegevusest kunni eriseaduse ilmumiseni. Vabariigi Valitsusele on põhiseadusega ülesandeks tehtud riiki valitseda maksvate seaduste põhjal. (A. Jõeäär, stp: Aga kuidas Saaremaa rahukoguga on? Seal oli eriseadust tarvis?) See on teine küsimus. Temale antud krediitide piirides toimetab Vabariigi Valitsus oma parema äranägemise järgi ja on nõndaviisi ka Saaremaa rahukogu asjas teinud. On Riigikogu oma enamuses teisel arvamisel, on tal võimalik seda otsekohe avaldada.

Käesoleval korral leian mina, et meie seadust rikkunud ei ole, vaid oleme tegutsenud neis piirides, mis eelarvega Vabariigi Valitsusele Riigikogu poolt kätte usaldatud. Arvan, et see töö, mida Vabariigi Valitsus teedeministri kaudu ette võtnud, lubatud krediitidega läbi viiakse. Kuidas teda edasi jätkatakse, see on teine küsimus, kuid sel kujul, nagu selle raudtee ehitamise jaoks määratud krediit tarvitada on, võib seda teed Sindini, see tähendab Tallinnast kunni Sindini ehitada. Sindist peale on raudtee juba olemas, kunni Pärnuni ja veel natukene edasi. Kui see tee ka puudulik on, kuid siiski liikumisvõimalust ta annab.

Kõigil neil põhjustel leian mina, et käesoleval korral protestiküsimus ainult Vabariigi Valitsuse tegevuse seaduslikkuse üle võib

arutamisele tulla ja et protest põhjendatud ei ole. Leian, et see protest tuleks tähele panemata jätta, teiste sõnadega, et tuleks vastu võtta liht ülemineku-vormel. Ühtlasi teatan, et kui Vabariigi Valitsusele peaks sooviavalduse näol ülesandeks tehtama seaduseelnõu esitada juba ehituselevõetud raudtee kohta, siis igatahes Vabariigi Valitsus ei mõista siin kuidagi teisiti tegutseda, kui peab tee ehitamise pooleli jätma kunni uue seaduse ilmumiseni, see tähendab, Vabariigi Valitsus võiks alles pärast tähendatud seaduse vastuvõtmist Riigikogu poolt tööd jätkata. (A. Jõeäär, stp: Nii ei või sellest aru saada!) Kahjuks mina sellest teisiti aru saada ei või. Niisugune kord ei ole igatahes soovitatav ega otstarbekohane. Vabariigi Valitsusele on sellepärast see ettepanek vastuvõtmatu ja valitsus oleks sunnitud sellest oma järeldused tegema.

M. Neps (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Sellepeale vaatamata, et lugupeetud rkl. härra Tõnisson võimalikuks pidas väga üleolevalt Saaremaa ja Läänemaa elulisi huvisid nii ironiseerivalt võtta, ei arva mina võimalikuks samas toonis vastata. Kõigi ärakuulatud mõtteavalduste järele pean tarvilikuks ainult mõne üksiku juures peatuda. Siin on küll härra Riigivanem küsimuse nii seadnud, et praegusel juhtumisel ei peaks läbirääkimisi kuidagi viisi laiemas ulatuses pidama, kui puhtvormilisest küljest, see tähendab, et kas oli riigikontrolööri protest põhjendatud, nagu oleks Vabariigi Valitsuse seisukoht seaduse vastu olnud. Arvesse võttes seda, et komisjon, kes küsimust arutas, teatava ettepaneku teeb Riigikogule vastuvõtmiseks, on minu arvates võimalik, et sellesama ettepaneku arutamise puhul võimalik on küsimust ka teisele pinnale panna, samale pinnale, nagu Riigivanem ütles, millest teisel puhul võiks rääkida, see on otstarbekohasuse küsimusest. Minu arvates on siiski võimalik selle küsimuse arutamise puhul ka otstarbest enesest kõneleda. Selle otstarbeküsimuse juurde minnes on minul au järgmist tähendada. Nimelt, kui 16. veebruaril s.a. majandusnõukogus see küsimus arutamisel oli, siis enne seda koosolekut Pärnumaa, Harjumaa, Läänemaa ja Saaremaa saadikud, mitte Riigikogu, vaid esitajad kohtadelt, nõupidamisel olid Harju maakonna valitsuse ruumides ning seal Pärnu- kui ka Harjumaa esitajad kaitsesid seda seisukohta, et tuleb ehitada raudtee esimeses järjekorras just Raplast-Virtsu. Kui täna see küsimus Saare- ja Läänemaa kohta esile toodi ning öeldi, et need ei tohi üldse rääkida, siis oli see asjata. Just Pärnumaa esitajad olid need, kes toonitasid, et Pärnumaa huvides tuleks raudtee ehitada Märjamaalt üle

Vigala Pärnu peale, mitte aga Lellest. Sama toonitas ka Harju maakonna esitaja. Pärast seda nõupidamist tuldi tolleaegse Riigikogu esimehe härra Tõnisson'i juurde. Mäletan väga hästi, et härra Tõnisson sel korral neid mõtteavaldusi nii ei avaldanud, nagu ta täna siin ette tõi ja ütles, et tema parema arusaamise järgi Rapla-Märjamaa-Virtsu raudtee esimeses järjekorras tarvilik oleks ehitada. See igatahes ei olnud veel kindel, et Lelle-Pärnu raudtee tingimata majanduslikult väga kasulik on. Ka praegu ei suuda seda küsimust keegi arvudega tõendada. Alles tänava aastal tehti Rapla-Virtsu sihijamine, ja majanduslikud kalkulationsioonid on veel tegemata. Küll aga seletas, minu arvates asjatundja, teedeministeeriumi tehnikaosakonna juhataja härra insener Pärna, et niipalju kui tema eelkalkulatsioonid on teinud, julgeb tema majandusnõukogu koosolekul öelda, et väga võimalik on, et isegi Rapla-Virtsu raudtee, arvesse võttes seda, et Saaremaa sellele teele tagamaaks on, majanduslikult kasulikum võib olla kui Lelle-Pärnu. Ma toetan peasjalikult nende inimeste seletuste peale, kellest tohib ometi loota, et nad küsimuse otsustamise kompetentsed on. Samuti ütles härra kindral Laidoner sel korral, olles aruandja majandusnõukogus, seda küsimust puudutades kumb raudtee tasuvuse mõttes kasulikum oleks ehitada riigile, kas Lelle-Eidapere-Pärnu või Rapla-Märjamaa-Virtsu. Nimelt ütles härra kindral Laidoner, et see küsimus on kaalu peal nii ühe raskune, et tõepoolest vahet teha ei jõua, kumb siin rohkem või vähem majanduslikult kasulikum on, ja ma arvan, et see küsimus ka praegu ei ole selgitatud. Ma ei salga seda, et Vabariigi Valitsuse sammu kasuks räägib see asjaolu, et Riigikogu oli raudtee ehitamise peale määranud vähe krediiti. Eeldati, et Rapla-Virtsu raudteed selle summaga ehitada ei saa, küll aga võib selle summaga peaaegu ehitada Lelle-Pärnu raudtee. Et summast Rapla-Virtsu raudtee ehitamiseks ei jätkunud, sellepärast minnakse üle lühema raudtee ehitamisele Viluvere metsa. Nii et need väited, mis täna siin käesoleva küsimuse aluseks toodi, on seisukoha võtmiseks võrdlemisi uued ja ei ole minu arvates küllalt põhjendatud. Selle küsimuse lahendamisele lähemale tulles teen ma ettepaneku küsimus komisjonile tagasi anda uuesti arutamiseks ja selgitamiseks, kusjuures komisjon ka siis arvesse võib võtta Riigivanema seletuse, mis siin täna anti ja parem oleks, kui siiski sellest seisukohast küsimust arutada ja sellest seisukohast ka esitis Riigikogule teha. See oleks vahest küsimuse lahendamiseks Riigikogule parem. Juba see, et siin valitsuse esitaja on seletanud, et temal võimalik ei olnud komisjonis oma seisukohta

selgitada, on põhjuseks küllalt, et esitist komisjoni tagasi anda, seega võimalust andes küsimust käsitada sarnases ulatuses, nagu siinsetes ettepanekutes nõuti. Lõpetades kordan veel ettepanekut, riigi majapidamise aruande komisjoni esitis samasse komisjoni tagasi anda.

Juhataja A. Rei: Riigikogu liikme Neps'i poolt on ettepanek tehtud, käesolev esitis komisjoni tagasi anda uuesti arutamiseks Vabariigi Valitsuse esitaja osavõtmisel.

O. Liigand (rhy) kohalt: Ma teatan, et ma selle ettepanekuga ühinen.

Riigikontrolöör A. Oinas: Ma ei taha siinkohal pikemalt kõnealoleva küsimuse juures enam peatuda sellepärast, et ma loodan, et Riigikogu liikme Neps'i ettepanek vastu võetakse. Pean oma kohuseks ainult mõnda tähtsat ekslikku väidet õiendada. Härra Riigivanem tähendas, et riigikontrolööril olevat õigus ainult valitsuse otsuste seaduslikkuse kohta protesti avaldada. See ei ole nii. (J. Soots, põl: Aga kuidas siis on?) Riigikontrolööril on õigus ka valitsuse otsuste otstarbekohasuse kohta protesti avaldada, kuid riigikontrolöör on ise ennast kitsendanud ja sel alal tagasihoidlik olnud, sellepärast et otstarbekohasuse kohta protestide avaldamine paneks temale väga suured kohustused peale, raske koorma, mida temal ränk oleks kanda. (Riigivanem J. Jaakson: Riigikontrolööril ei ole õigus ennast kitsendada, kui seadus temale selle kohustuse peale paneb.) Jah, otse sellepärast pidasin mina tarvilikuks seda siinkohal Riigikogule öelda, et ta võiks sellest tarvilikud järeldused teha. Mina olen selle oma seisukoha Riigikogule teada andnud õieti juba 1921. a. tegevuse aruandes. Kordan, seaduse järgi on riigikontrolööril õigus ka otstarbekohasuse kohta protesti avaldada. Ainult silmas pidades, et sarnased protestid väga raskesti teevad riigikontrolööri seisukoha ja valitsemise ning kontrolli funktsioonid tiheidalt sõlmivad, on riigikontrolöör tähendatud protestidega tagasihoidlik olnud.

Praegusel korral on riigikontrolööri protest sellelt seisukohalt väljendatud, et Vabariigi Valitsuse otsus pole Eestis maksva õigusliku korraga kooskõlas; mitte et tema otse mõnda paragrahvi rikuks, vaid et ta ei ole kujunenud õigusliku korraga kooskõlas.

Mis puutub härra Riigivanema tähendusse, et Eestis ei ole seadust, mis kindlalt ütleks, missuguses korras tuleb uut raudteed ehitada, siis pean ma siin järele andma, et asi nii on. Veneriigi duuma seaduses oli küll ette

nähtud, et uute raudteede ehitamist otsustab duuma. Kuid meie ei saa tunnustada, et meil Eestis duuma seadus ka selles osas pärast meie põhiseaduse maksmahakkamist veel maksev oleks. (K. Päts, põl: Ei saa järeldada, ei ole juriidiline!) Mina teen ainult kaudse järelduse, nimelt meie seadusandliku kogu käes on suurem võim, kui Vene ajal duumal oli... (J. Soots, põl: Aga kas Teie õigused ka Vene kontrolööri sarnased on?) ...siis peaks ometi arusaadav olema, et ka uute raudteede ehitamise otsustamisel Riigikogul väiksem õigus ei peaks olema kui Vene duumal. See on muidugi ainult järelduse tegemine ja ma ei ütle, et see järeldus juriidiliselt siduv oleks, — sellepärast ma ei vormuleerinud oma protesti kui protesti seaduse paragrahvi rikumise vastu, vaid olen temas öelnud, et valitsuse otsus ei ole õigusliku korraga kooskõlas, põhjustel mis protestis avaldatud. See on teatud mõttes ja otstarbekohasuse seisukohalt asja hindamine, nimelt missugune ehitamise kord meil kohasem on.

Härra Riigivanem, kui ka härra teedeminister nõuavad teatava raudtee kohta käiva seaduseelnõu esitamise eel Riigikogule, et oleks seadusandlikult kindlaks määratud üldse kord kuidas uusi raudteid ehitada, ilma milleta ei võivat teatava raudtee kohta käivat eriseadust üldse esitada. Kuid minu arvates ei ole see vahekord nii siduv, nagu seda Riigivanem arvab. Eelmiste valitsuste poolt esitati ometi 1921. ja 1922. a. olgugi et üldist seadust ei olnud raudteede ehitamise korra kohta, seadused Saaremaa ja Valk-Koiküla raudteede ehitamise kohta. Siis oli see võimalik. Rahvaesitus aktsepteeris valitsuse ettepanekud ja sellega oli juba pretendent loodud. Ei takista sugugi üldise ehitamise korra seaduse puudumine Pärnu-Lelle raudtee ehitamise kohta eriseaduse kokkuseadmist ja esitamist Riigikogule. (Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Kas need ei olnud eelkrediidi määramise seadused?) Ei, need olid konkreetseadused 3—4 paragrahviga või punktiga, kus on öeldud, missuguseid punkte seob uus raudtee, kui lai ta peab olema, kui kallid ta maksuma tuleb jne. Sarnasena umbes kujutan mina ette seadust, mis oleks otsustanud Pärnu-Lelle raudtee ehitamise küsimuse.

Miks mina pooldan Riigikogu liikme härra Neps'i ettepanekut on asjalugu, et komisjonis ei kuulatud ära valitsuse esitajat. Komisjoni tegevuse korraldamine ei kuulu riigikontrolööri kompetentsi ja mina isiklikult ei teadnud, et valitsuse esitaja kutsumata oli. Aga oleks tõesti väga tarvilik ära kuulata valitsuse esitajat, sest minu arvates on vähe sellest, kui valitsus ütleb, et tema esitab Riigikogule

üldise seaduse raudteede ehitamise korra kohta, on tarvis siiski lahendada praktiline konkreetküsimus, kuidas lõppude-lõpuks jääb Lelle-Pärnu raudtee ehitamisega. Need seletused, mis täna Vabariigi Valitsuse esitajate poolt selle raudtee ehitamise kohta antud, on vastolus Vabariigi Valitsuse poolt tehtud kirjaliku otsusega. Härra Riigivanem tähendas, et valitsus võib oma otsuse teostada selle krediidiga, mis tal praegu käes on, — kuid see ei ole kahjuks nii. Valitsus on otsuse vastu võtnud, ehitada Papiniidu-Eidapere kitsarööpalist raudteed. Seda aga Vabariigi Valitsus tema käes oleva krediidiga valmis ehitada ei suuda. Ta võib küll ehitada raudtee Eidaperest Sindini, kuid Papiniiduni ei ole see võimalik. On aga raudtee Sindini ehitatud, siis tõuseb küsimus, kuidas edasi minna. Selle kohta läheb aga teedeministri tänane suusõnaline seletus täiesti lahku valitsuse kirjalikust otsusest. Kirjalikus Vabariigi Valitsuse otsuses on öeldud, et tuleb valmis ehitada Eidapere-Papiniidu raudtee, tähendab tuleb Sindin juures üle Pärnu jõe minna. Kui härra teedeminister seletas, et kui oleme raudtee ehitamisega Sindini jõudnud, siis sõidame edasi kunni Pärnuni, see tähendab, võtame üle turbatööstuse raudtee, kuid ei ehitata raudteed üle Pärnu jõe Papiniiduni. Need on kaks täiesti lahkuminevat seisukohta. Nagu ma ajalehest lugenud olen, on veel raudtee ehitamise siht Vändra alevi juures lahtine. Vändra alev olevat palunud, et raudteeliin alevile lähemale tehakse. (Teedeminister K. Virma vahelhüüe.) Nii olen ma ajalehest lugenud, võimalik, et see ka teisiti on. Kuid minule ei ole see sugugi tähtis peasi on see, et kunni Sindini võidakse küll tarvitadaoleva rahaga raudteed ehitada, kuid Sindist edasi ehitamiseks ei jätku raha. Seega on töö ette võetud, mille jaoks täies ulatuses raha ei jätku. Ometi on aga selge, et kui mingisugune töö ette võetakse, siis peab kindel olema, kuidas seda tööd lõpuni viia. Mina arvan, kõige autoriteetsem käesoleva küsimuse otsustaja on rahvaesitus ise. Juba tänane elav osavõtt läbirääkimistest on tunnistuseks, et küsimus, mida mul oli oma protestiga au üles tõsta, eluline küsimus on. Sellepärast arvan mina, et juba puhtpraktiliselt oleks õige, kui ehitatava Lelle-Pärnu raudtee kohta Riigikogule seaduseelnõu esitatakse.

Minu protesti avaldamise sihiks ei olnud Vabariigi Valitsusele kuidagi raskusi teha ega ka uue raudtee tööd seisma panna. Vabariigi Valitsuse koosolekul teatasin mina sellest. Ma saan väga hästi aru neist sotsiaal-poliitilistest kaalumistest, mis Vabariigi Valitsusel olid, nimelt töö andmine töötatavatele jne., kuid sealjuures pean siiski tarvilikuks tähen-

dada, et juba ehitatava raudtee puhul tuleb kindel kord uute raudteede ehitamise suhtes maksma panna. Meil on kahjuks mitmel puhul õigest korrast kõrvale kaldunud. Valk-Koiküla raudteed ehitati sarnasel viisil, et omal ajal hakkas sõjaministeerium seda teed kui mõnda kindluse teed oma eelarve põhjal ehitama. See töö keelati minu protesti tõttu ära. Esitati Riigikogule vastav seaduseelnõu, kuid suur osa töösid oli juba tehtud ja kahjuks õige puudulikult. Sonda-Mustvee raudtee ehitamise küsimust kirjeldasin ma juba. Algukses ehitati teda metsateena puude väljaveoks, kuid hiljem, kui äranägemisele jõuti, et see võib Sonda-Mustvee ühendamiseks kasulik olla, päris Vabariigi Valitsus Riigikogult vastava krediidid. Krediit oli aga liig napilt välja kalkuleeritud ja praegu on teedeminister sunnitud lisakrediiti nõutama. Niisugune segane ja osaline raudteede ehitamise viis ei ole õige: Mina arvan, et mina siin mingit tähesõomist taga ei aja, kui nõuan, et Eesti riigis kord maksma pannakse, mida teised kultuurriigid tarvitavad, nimelt, et rahvaesitus uute raudteede ehitamise ära otsustab. See ei tähenda seda, et Riigikogu tarvitseks üksikasjalikult kõiki peenemaid peensusi otsustada, näiteks, misuguseid jaamahooneid kusagile ehitada jne., seda mina ei arva, seda tehakse kaudselt, võetakse vastu arudtee ehitamise krediit, või kogu eelarve, milles peab ettenähtud olema raudtee ehitamise kuju, mille muidugi üksikasjalikult vastav parlamendi komisjon läbi vaatab.

Minu protest on, nagu tähendasin juba, tagajärgi andnud. Härra Riigivanem ja härra teedeminister teatasid, et Vabariigi Valitsus esitab Riigikogule seaduseelnõu uute raudteede ehitamise korra kohta. Sel ajal aga, kui esitasin oma protesti, ei olnud veel see seisukoht vastu võetud. Mina olen sunnitud seda enesekaitseks ette tooma, sest et üks Riigikogu liige tegi riigikontrolöörile etteheite selle kohta, et riigikontrolöör üldse olevat julgenud protesti avaldada. Kahjuks ei olnud mina isiklikult puhkuse tõttu sel valitsuse koosolekul, kus raudtee ehitamine otsustati, kuid ka minu asetäitja vaidles valitsuse otsuse vastu. (A. Anderkopp, tões: Protest saab olla fakti kohta, aga mitte tuleviku kohta.) Protest on Papiniidu-Eidapere raudtee ehitamise kohta. Kui see protest ära otsustatakse, siis otsustatakse sellega ära ka üldse uute raudteede ehitamise küsimus. Mina olen Eesti riigi algusest saadik näinud, kuidas meil raudteid on ehitatud ja võin tähendada, et neid nõnda ehitada ei tohi. (Vahelhüüe paremalt poolt: Täiesti õige!) Kui pannakse maksma teine kord, nimelt kord, et rahvaesitus hakkab otsustama raudteede ehitamise küsi-

must, siis on minu protest täidetud, muud otstarbet temal ei olnud.

J. Tõnisson (rhy): Austatud Riigikogu liikmed! Härrad Riigikogu liikmed Tonkman, Jõeäär ja Neps on rõhutanud, mina olevat Eidapere-Pärnu raudtee ehitamist õigustatuks lugedes üleolevalt, vähe lugupidavalt kõnelenud Saaremaa ja Läänemaa õigustatud nõuetest raudtee järele. Ma ütlesin selge sõnaga, et kui meil oleks küllaldaselt kapitaal, kui meil oleks võimalik välislaenu saada, siis võiksime meie ehitada raudteid selle järele, kuidas ühe või teise maakonna või maanurga nõuded meile peale panevad. Kui meil ei ole aga tarvilikku kapitaal ja meie peame oma piskust riigikassa arvel kulutama raudteede ehitamise peale, siis ei saa meie muid raudteid ehitada kui ainult neid, mis ennast esimeses järjekorras majanduslikult tasuksid; see tähendab, mis meil rahvamajanduslikult tähtsad.

Sellest seisukohast välja minnes ei ole saadud meil ehitada Rapla-Märjamaa-Pärnu raudteed, vaid on jäädud teise kavatsuse juurde, mis on esiteks väikese summaga läbiviidav ja teiseks ennast sedavõrd ära tasub, et oleme suutnud asuda selle ehituse juurde. Sellega ei ole mina öelnud, ega öelda tahtnud, nagu ei oleks mina selle poolt, et Läänemaa ja Saaremaa nõuete kohaselt katsutaks raudteed ehitada. Ma olen omal ajal, kui Läänemaa, Saaremaa ning teise maakondade delegatsioonid tulid minu, kui Riigikogu esimehe juurde, kõigiti selle poolt olnud, et Saaremaa ja Läänemaa saaksid omad teed, kuid ainult sel korral, kui meil on tarvilik kapitaal. Sellepärast peame kaaluma, mis võimalik on meie oludes praegu teha.

Härrad Riigikogu liikmed Tonkman ja Neps jätavad aga selle teise poole ära ja ütlevad, mina olevat oma seisukohta muutnud. Kuid see ei ole õige. Võin puhtast südamest öelda, et kui meil oleks kapitaal, oleksin mina täiesti selle poolt, et raudtee ehitataks Virtsu poole ja isegi Kuivastest kunni Kuressaareni. Kui meil oleks küllalt jõudu, siis võiksime ehitada; aga praegustes oludes sellest kõneleda ei saa!

Kui öeldakse, et Saaremaa ja Läänemaa on väga raskes seisukorras läbikäimise mõttes ja meie peaksime sellepärast esimeses järjekorras sinna raudteed ehitama, siis võib kindlasti öelda, et see ei tasu ennast ära. Öeldakse, et Saaremaal on palju vedada, kuid mis seal siis vedada on? Tuletame meelde, et Saaremaal on ometi läbikäimise-vahendiks suuremaaga laevandus, laevatee. Laevasõidu ettevõtjad aga ütlevad, et neil ei ole viimasel ajal laevadel kuigi palju tööd. Viimasel ajal on

vedu olnud nende raudteerööbaste poolest, mida saarlased maha müüsid, nii et nende tee üles kistakse ja ära veetakse. Omal ajal oleme seaduse välja andnud Saaremaa raudtee ehitamise asjus. (M. Neps, stp: Odav vedu!) Saaremaalt on sellega läbikäimisetee võimalus ära võetud. Ja raudteerööbaste vedu on ainult Balti päästeseltsi laevadele teenistust andnud.

Kui meie tahame teed ehitada, mis ennast tasuks, siis ei ole ei Saaremaal ega Läänemaal küllaldast inimeste vedu, mis ennast ära tasuks. Sellepärast on päris asjalikkudel kaalumistel riigi majandusnõukogu seisukohale jõudnud, et seda teed ei saa eelistada. Seal ei olnud mingisugust erapoolikut juhatust ega otsustamist. Seda pean mina konstateerima nende süüdistuste tagasitõrjumiseks, mis siit esile on toodud.

Muidu olen mina selle poolt, et vastu võetaks praeguse esitise arutamise puhul ettepanek, mille tegi rkl. Neps, et komisjonis küsimust Vabariigi Valitsuse esitaja juuresolekul kaalutaks ja esitis nii vormuleeritaks, et ta tõesti ainult vormalset seaduslikkuse küsimust käsitab nõnda et praeguse tee ehitamise töodes takistust ega raskust ei tuleks.

Juhataja **A. Rei**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Neps'il.

M. Neps (stp): Härra Tõnisson siin sõna võttes ja parandades minu väiteid tähendas, nagu oleksin mina rääkinud tunnete seisukohalt Saaremaa ja Läänemaa raudtee tarviduse suhtes. Mina ei ole seda teinud. Ma ütlesin, et sel korral ja ka praegu puuduvad need andmed, mis kõneleksid ühe või teise raudtee tasuvusest. Mina ütlesin seda ja ütlen ka praegu et Rapla-Märjamaa-Virtsu raudtee kohta ei ole majanduslikke kalkulatsioone tehtud, ja ma ei ole kuulnud, kas on Lelle-Papiniidu raudtee kohta majanduslikke andmeid olemas. Ja kui härra minister ütleb, et on olemas, siis ma selle vastu ei vaidle, tol korral neid ei olnud. Teine asi, mida ma õiendama pean on nimelt, et saarlased on müünud ühe raudtee ära. Seda on tõepoolest teinud Kuressaare linnavalitsus nende raudteerööbastega, mis sakslased panid väljaraudteena hädapärast oma kraamide vedamiseks ja millised pärast teedeministriumi inseneer uue Saaremaa raudtee ehitamise seaduse puhul kõlbamtuks tunnistas sellepärast, et need rööpad kitsa 60 sent. tee jaoks kõlbulikud olid. Sarnane tee ei kõlba aga. Sellepärast ei ole see võte midagi muud, kui ainult katse küsimust ekslikust seisukohast vaadata.

Juhataja **A. Rei**: Sõna on rkl. Linnamägi'l, Kuna rkl. Linnamägi saalis ei viibi, on sõna järjekorras rkl. Tonkman'il.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Härra Riigivanem tähendas, et mina ja teised kõnelejad olla tähendanud, et seadust olla rikutud, kuna seda seadust ei olevat, mida rikutakse. Mina ei ole kunagi siit kõnetoolilt öelnud, et seadust oleks rikutud, vaid ütlesin, et ei ole seadust, mille põhjal on krediite tarvitatud. (J. Tõnisson, rhv: Eelarve.) Härra Tõnisson, ma tulen ka selle juurde. Ma küsiksin, mille põhjal on siis see 44 miljonit välja antud, kui seadust ei ole, kuidas võidi 44 miljonit riigikassast välja võtta! Eelarve on seadus, aga eelarves on isegi iga penni kohta ära märgitud, kus teda tarvitataks, ja ma palun austatud Riigikogu liikmeid, võtke käesolev eelarve ja vaadake, kus kohas on öeldud, et Lelle-Eidapere raudtee ehitamiseks antakse niipalju raha. (Teedeminister K. Virma: Aga kus kohal on öeldud, et ma punase või sinise pliiatsi pean ostma!) See on iseküsimus, niimoodi meie vaadata ei saa, et sinise ja punase pliiatsiga kirjutamisest räägime. Ma tean kus Vabariigi Valitsus esineb iga aasta ümberpaigutamisega nende paragrahvide kohta lisaeelarve juures, kus krediidid tarvitamata jäävad ja kus neid ära tarvitada, seda peab Riigikogu seadusandlikus korras, jälle eelarve korras, tegema. Käesoleval korral aga ei ole seda seadust. (Teedeminister K. Virma: Öelge, härra Tonkman, et ta „peaks“, kui Teie aga ütlete, et ta „peab“, siis peate näitama paragrahvi.) Härra minister, Teie võite tulla ja näidata, kus on öeldud, et Pärnu-Eidapere raudtee peale antakse see summa välja. Seal on öeldud, et uute raudteede ehitamiseks antakse summast. Eelarvekomisjonis loodeti et lähemal ajal esineb teedeminister eelarvega ja seadusega, missugust teed tuleb ehitada, seda aga ei ole olnud. Ja ma küsiksin: mille peale on see raha välja antud? Ma arvan, et härra minister tuleb ja laseb lisaeelarve korras ühest nomenklatuurist teise üle viia neid eelarveosi, mis on üle jäänud. Mispärast härra minister seda punase või sinise pliiatsiga ei kriipsuta? — Sellepärast, et ei ole õigust. Nii ka praegusel korral. Eelarve on üks tähtis seadus, mis rahvaesitus vastu võtab ja mida täpselt peab täitma. Edasi tahaksin lühidalt peatuda veel selle juures, nagu härra Tõnisson ütleb, et kapitaali ei ole, millega teed ehitada. Täna sed lehed aga toovad teate Lelle-Eidapere raudteest, kus härra põllutööminister tahab metsa 200 tiinu kasutada anda. (J. Tõnisson rhv: Metsad võidavad mitukümmend protsenti.) Siis võib olla seletab härra põllutööminister seda, kuid täna konstateerin mina fakti, sest ajakirjandus on sellest informeeritud. Edasi ei ole veel kindel, kas ehitada Pärnu linna

alt sild, mis 200 miljonit maksab, või teine, mis 40 miljonit maksab. Nii et see on väga keeruline ja imelik käik, mis minu arusaamise järgi siin raudteede ehitamise juures ilmsiks tuleb. Edasi tähendas härra Tõnisson, et vaadake mets on see, mida välja veame. See on üks Eesti riigi õnnetustest, kui meie veel rohkem metsa välja veame. Meil on väga palju asunikku maju ehitamata ja kui need üles ehitame, vaatame palju metsa meil siis järele jääb.

K. Päts (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma arvan, et see on väga hädasohtlik samm, kui meie oma riigi kõrgemate asutuste kohta käivaid seadusi hakkame seletama ja seame neid ühendusse majandusliikude ülesannetega ja sel alal võistlevate huvidega mis ühel või teisel elanikkude rühmal praegu kaugelt lahku lähevad. Meie peaksime, et selgusele jõuda, kas valitsus seaduse järgi talitanud on või mitte, need huvidele rajatud küsimused natukene kõrvaldama ja vaatama riigi korda, nii nagu ta meie põhiseaduse ja maksvate seaduste järele maksma pandud on. Siis saaksime kindla seisukoha võtta härra riigikontrolööri protesti kohta.

Ma pean tähendama, et see on meie seadusandlikus kogus esimene kord, kus riigi seadusandliku kogu silm, kus riigikontrolöör tema poole pöörab teatava protestiga valitsuse tegevuse vastu. Et see esimene juhus on, siis muidugi on loomulik, et sel puhul otsitakse teid ja ei ole väljavaate kohtasid. Muidu, kui niisugused asjad sagedamad oleksid, siis võiks Riigikogul ja ta liikmetel asi selgem olla. Minu arvates oleme täna mõnegi puhtjuriidilise küsimuse teisiti valgustanud, kui see meie maskvate seaduste järgi võimalik oleks, sellepärast lubage, et ma oma lühikeses kõnes — ma arvan, et pikemalt peatuda ei ole põhjust, sest arvatavasti antakse see esitis tagasi komisjoni — lühikestes märkustes mõne asjaolu peale tähelepanu juhiksin.

Kõigepealt leian mina, et niisugust oletust, nagu lugupeetud härra riigikontrolöör meie õiguste kohta ette tõi, kuidagi viisi vastuvõetavaks tunnistada ei või. Ei saa öelda, et võimupiirkond Eesti Riigikogul on laiem, kui Vene riigi duumal, sellepärast on need õigused, mis Vene duumale seadustega anti, ka meie Riigikogul olemas. Meie võime väga palju uuemate riikide põhiseadusi läbi vaadata ja meie ei leia suuremas osas neist niisugust nõuet, et raudteed ehitatakse ainult eriseaduse põhjal, vaid mina olen nende põhiseadustega viimasel ajal rohkem tutvunud ja ei ole leidnud, et neis niisugust korda nõutakse, nagu see Vene riigi põhiseaduse järgi nõutav oli.

Enam-vähem on sellest nõudest mööda mindud. Kui meie nüüd analüseerime seda, mis Vene riigi seadus nõudis, siis näeme, et seal oli erand tehtud ühe täidesaatva võimu tegutsemise kohta. Ja see erand seisis selles, et täidesaatev võim ei võinud raha eelarve korras muidu nõutada, kui et ta pidi seadusandliku kogu käest eriloo seaduse kujul raudteede ehitamiseks saama. Seaduse nõudmise järgi ei võinud seda teha lihtsas eelarve korras. Eelarve ei olnud seal raudteede ehitamiseks seaduslikuks aluseks ja riigi seadusandlik kogu ei tohtinud eelarve põhjal raha anda raudteede ehitamiseks, vaid nõuti, et pidi väljatöötatud majanduslikud kavad ette pandama ja nende põhjal eriseadus antama. Üldisest eelarve korrast oli eraldatud üks riiklik valitsemisearu. Meil seda seaduses tehtud ei ole, sellest ei või ka järeldada ja öelda, et meie peame nüüd selles asjas eelarve piirid kitsendama. Ma ei tea mispärast arvatakse, et see Riigikogu õiguste laiendamine oleks. Ka eelarve üldkorras võib Riigikogu oma tahtmise raudteede ehitamise suhtes täies ulatuses maksma panna. Kahjuks ei ole meil aga seda praegusel juhul eelarve vastuvõtmisel tehtud. Sellepärast on ehk parem, kui ka kõnealoleva ehituse kohta eriseadus antakse, et eriseadusega lahendatakse kõik arusaamatused. Vene riigi seadus nõudis niisamuti, et kõik ametnikkude koosseisu pidid väljaspool eelarvet kindlaks määratama ka eriseadustega, eelarvesse võeti ainult tarvilikud summad. Venemaal ei olnud niisugust korda, et kui taheti muuta ametnikkude koosseisu siis seda eelarve kaudu teha võis. Meil ei ole seda, nii et mingisugust paralleeli tõmata Vene ja meie korra vahel sel alal on minu arvates täiesti võimatu. See kujuneb selle järgi kuidas keegi riik vaatab oma seadusandliku koja ülesannete peale. Kas see küllalt otsarbekohane on ja kas Vene kord parem ei olnud, selle üle meie vaielda praegu ei tarvitse. Meie tõstame vististi tulevikus selle küsimuse ülesse ja otsustame, kas jätame maksma endise korra või võtame uue. Senni kaua kui meil ei ole raudteede ehitamiseks teist korda, kui üldine eelarve kord maksma pandud, ei saa ometi protesti avaldada uldeelarve korra täitmise puhul ja seda protesti põhjendada seaduslikkusega, viimase aluseks aga võtta seaduslikku õhkkonda, mis meil niisugune olla, et Riigikogu võim olla kõrgem, kui Vene duuma oma. Niisugust järeldust ometi juristid teha ei või. Siin ma pean oma rühmaseltsimehe härra Tonkman'i arvamisest täiesti lahku minema ja ütleva, et meil on seaduslik alus raudteede ehitamiseks olemas. Raudtee ehitamise aluseks ei nõuta meil eriseadust, selleks summasid anda saab ainult eelarve korras

ja see eelarve kord ongi seaduslik alus ise. Kui meie Riigikogu ja tema komisjonid eelarve vastuvõtmise juures teevad, ma ütleksin, niisuguse nõrkuse, et nad ei küsi küllalt kindlasti valitsuse käest järele mis tahetakse küsitud rahaga ehitada, kas see summa ka otsarbekohaselt ära kasutatakse, siis ei peaks küll oma nõrkust maksma korra najal parandada püüdma. Ei saa siin sarnast juriidilist järeldust teha, et kui valitsus eelarve põhjal saadud summad ära kasutab, sellega ta seadust rikkunud oleks. Tema ei ole seadust rikkunud, vaid on eelarve piirides töötanud ning temal ei ole teist seaduslikku alust. Igatahes on meil praegu niisugune kord maksev, et meie eelarve korras anname kõik, olgu see raudtee, kasarmu või kooli ehitamine. Valitsus saab selle raha kätte juba eelarve juures. Niipalju kui valitsus seda põhjendab ja komisjonis ette kannab, niipalju saab Riigikogu otsarbekohasuse kohta mõtteid avaldada. Meil on riigi põhiseaduse kaudu maksma pandud meie rahva tahtmine ja senni kui rahva tahtmisele mõne küsimuse suhtes kindlat kuju ei ole antud, peab üldkorrast alust otsima valitsuse tegutsemisele.

Minu arvates on aga sellel küsimusel oma teine külg, mis selles seisab, et valitsus tee ehitamisele asudes on teataval viisil Riigikogu, kui kõrgema seadusandliku ja eelarve kinnitaja kogu õigusi kitsendada võinud ja just selle tagajärjel, et lubatud rahaga seda raudteed valmis ehitada ei saa. See raudtee määratakse avalikuks liikumiseks, peab ka paremini ehitatud olema, nii et 40 miljoniga ei saa teda valmis ehitada. Kui härra Tonkman tähendas, et 200 tiinu metsa veel antakse, siis peaks selle eelarve korras võtma. Mets on ikkagi rahva varandus, kui ta ära kulutatakse, siis peaks selleks eelarve korras luba küsitama. 200 tiinu metsa läheb sinna juurde. Siis tulevad raudtee peale rööpad, ühed ja teised asjad ja seal kasvab see summa kaugelt üle 40 miljoni. Meie valitsusel ei tohiks niisugune praksis tekkida, et ta hakkab suuremaid teid ehitama väiksemate summadega ja iga aasta nõutab neid summasid juurde.

Sellega on juba teatud viisil Riigikogu vaba tahtmine tuleva aasta kohta teatava summa suhtes seotud. Seda ei luba valitsusele meie seadus teha, sest kui Riigikogu ise tahab, võib tema, ütleva 10 aasta peale, võtta teatava summa üles, nagu meie koolifondidega ja muuga oleme teinud. Aga valitsusele niisugust talitusviisi Riigikogu tahtmise sidumiseks seadus ei luba. Niisuguse tee ehitamise juures, nagu käesoleval juhtumisel, tuleb niisugune nähtus ette, nagu siin härra teedeminister tähendas, et kui meie ühe tüki teed valmis ehi-

tame, siis võib seda kasutada. Nii võiksime meie terve Eesti teetükisid täis ehitada, iga aasta tükikese juurde tehes, meil ei oleks mingit õiget kava ja Riigikogul ei oleks mingit kindlat teedeehitamise ülevaadet. Kui meie niisuguse prakside lubaksime läbi viia, nagu see meil ka sisse juurdumas on, meie ehitame juurdeveo raudteid ja, nagu härra riigikontrolöör seletas, oleme neid pärast täiendanud ja avaliku tarvitamise teedeks teinud, see kord ei oleks õige ja selles mõttes võiks ju valitsusele etteheiteid teha, et ta selles asjas pole lähemasse kontakti astunud Riigikoguga ja ehitusele asunud on, ilma et ta Riigikogule esitanud oleks, kui palju see ehitus lõpukujul maksuma läheb ja missugune selle tee kindel siht on.

Need oleksid nähtused, mis minu arvates tõsiselt tuleksid kaalumisele võtta, ilma et meie siin silmas peaksime, missugused teed kasulikud on, vaid soovitamam oleks niisugune kord, mida meie oma raudteede ehitamise juures õigusliku korra nurgakiviks peaksime panema. Igatahes tuleks minu arvates eriti kaalumisele võtta, kas mitte umbes niisugune kord maksuma ei tuleks panna, nagu see Vene seadusandlikus korras ette kirjutatud oli, et raudteede ehitamine ei saaks, nagu meil praegu on, harilikus eelarve korras läbi viidud, vaid et selleks tuleksid eriseadustega teatavad summad nõuda. See annaks ehk rohkem garantiisid ja tekitaks meil raudteede ehitamise üle loomulikke ja tarvilikke vaidlusi siin kõrges kogus, sest siis, kui niisugused seadused ette tulevad täies ulatuses, toodaks kõik soovid avalikult ette, ja igaüks võiks võidelda oma tarviduste eest, kuna aga muidu, kui nende küsimuste otsustamine valitsuse kantseleide kaudu läheb, seal mitmesugused kõrvalmõjud võimalikud on, mis aga soovitam ei ole niisuguse tähtsa majandusliku ettevõtte juures nagu raudteede ehitamine seda on. Mina ei ütle, et see kord tulevikus peab niisugune olema, aga ka praeguse korra maksvusel tuleks vähemalt eelarve juures samasugune igakülgne valgustamine teostada. Aga see, minu härrad, oleneb sellest, kuidas meie oma asju tulevikus korraldame, praegu aga tuleb meil riigikontrolööri protesti peale teataval viisil, mitte kui protesti peale seadusliku korra rikkumise vastu — sest seaduslikku korda siin rikutud ei ole — vaid kui nii öelda seadust täiendava algatuse peale vaadata, see oleks petitis de lege ferenda. Teiselt poolt ütleb riigikontrolöör, et tema ei ole küsimuse otstarbekohasuse kohta protesti tahtnud tõsta. Mis ta siis öieti on? Ainult teatav käeligitus, millega on tahatud tähendada, et asi meil täiesti korras ei ole.

Kui nüüd seda protesti juriidiliselt niisugusele alusele seada, siis oleks ju raske tema kohta käivat komisjoni esitist vastu võtta sel kujul, nagu see meil ette toodud on, ja sellepärast oleks minu arvates küll kõige soovitamam, kui meie nüüd, arvesse võttes kõiki neid vaidlusi ja mõttevahetusi, mis meil terve õhtu ära on kulutanud, selle esitise tagasi annaksime komisjoni, et seal katsutaks objektiivsete seisukohtadega arvestades uus ettepanek Riigikogule teha.

Juhataja A. Rei: Sõna on faktiliseks märkuseks riigikontrolöör härra Oinas'el.

Riigikontrolöör A. Oinas: Ma tahtsin niipalju öiendada, et lugupeetud rkl. härra Päts luges välja minu seletusest, nagu tahaksin ma öelda, et valitsus seadust rikkunud on, kui ta Vene duuma seadust ei ole arvesse võtnud. Lugupeetud rkl. härra Päts eksib oma oletuses: duuma seadus, mis ära kaotatud on, ei saa iseenesest aluseks olla protestile, sellepärast ütlesin mina, et minu arvates ei ole valitsuse tegevus kooskõlas meie riigi õigusliku olukorraga, ta on teatavas mõttes õiguslikult ebaotstarbekohane. Mis puutub eriti Vene korrasse, siis ei olnud seal eriseadused uute raudteede ehitamise kohta lihtsalt väljavõtted riigi eelarvest. Riigi eelarvesse läksid uute raudteede summad sisse, kuid peale selle otsustati iga uue raudtee ehitamine eriseadusega. Kui mulle lubatakse paar sõna tuleviku korra kohta tähendada, siis pean ütleva, et mina olen sellis arvamises, et lihtsalt eelarve korras ei saa uute raudteede ehitamise küsimusi otsustada, sellepärast et raudteede ehitamise seadus peab ära määrama raudteede ehitamise kogusummad, mis igaaastasesse eelarvesse igakord sisse ei mahu, peale selle ka mõned teised asjaolud. (Vahelhüüe A. Anderkopp'i, tõer poolt). Lugupeetud Riigikogu liige härra Anderkopp, ma heameelega vaidleksin selle üle Teiega, kuid praegu on see mul võimatu. Mis puutub minu protestisse, siis ei ole ma tarvilikuks pidanud tema sisu siin kohal korrata, ja praegu sõna võttes tahtsin ma ainult öienduseks tähelepanu selle peale juhtida, et riigi duuma seadus mängib minu protestis võrdlemisi väikest osa. See on ainult ülemineku aste meie oma õigusliku olukorra analüüsiks. Protestis on kõige mõõduandvam see punkt, milles öeldakse, et Lelle-Papiiniidu raudtee ehitamiseks Vabariigi Valitsusel praegu täies ulatuses krediiti ei ole. Härra Päts'i seletust kasutan ma ära selleks, et oma protesti kohta öelda, et tema kandev osa põhjeneb punkt 3-da peal, milles on öeldud, et ei tohi alustada töid, milleks krediiti

ei ole. On küll raske otsekohest paragrahvi ette tuua, kuid meie õiguslik kord ei luba, et meil sarnaseid töid ette võetakse, milleks krediiti ei ole, nagu ka praegu Lelle-Papiniidu raudtee valmishitamiseks puudub.

Juhataja A. Rei: Sõna on väljaspool järjekorda teedeministril.

Teedeminister K. Virma: Rkl. härra Päts puudutas oma kõnes ka faktilist küsimust, nimelt et metsa olla antud ehitamiseks. Sellest võidakse aru saada, et see mets on valitsuse poolt otsustatud anda väljaspool eelarvet. Ma pean ütleva, et seda ei ole tehtud. (Vahelhüüe paremalt poolt.)

Peale selle on Riigikogu poolt rööbaste ostmiseks seadusega valitsusele luba antud kulutusi teha 240 miljoni marga suuruses. 240 miljonit marka on lubatud, et need rööpad saaksid ostetud. Selle tõttu, et rööpad saavad ostetud, on võimalik olemasolevatest rööbastest selle tee jaoks rööpaid saada. Vanade rööbaste tarvitamine peaks lubatud olema, muidugi teatud korras. (Vahelhüüe K. Päts'i, põl poolt.) Silmapilk, ehk kuulata edasi. Kui valitsus oli otsustanud Eidapere-Papiniidu teed ehitada, — ma esiteks ei tahtnud seda küsimust puudutada, — siis teab härra riigikontrolöör, et valitsuses oli see küsimus just nii käsitamisel, nagu ma siit kõnetoolilt seletasin, nimelt et tee ehitatakse kunni Sindini, aga mis edasi saab, sellest tuleb eelarve korras rääkida. Mina ütlesin riigikontrolööridele, et kui teie lubatavaks peate Sonda-Mustvee raudtee ehitamise korda, kui metsatee ehitamise, siis järelikult peaks võima kustutada Eidapere-Papiniidu tee nimest sõna „Papiniidu“ maha ja kirjutada asemele „Sindi“, ja kogu selle tee ehitamist nimetada metsaraudtee ehitamiseks. Näis, et selle redaktsioonilise paranduse tõttu oleks riigikontrolööri protest võinud ära jääda. Kuid siin tuleb küsida, kas siis oleks asi korras olnud. Mina isiklikult ütlen, et asi ei oleks korras. Mina arvan, et ka metsaraudteid ei tohiks väljaspool seadusega määratud korda ehitada ja sellepärast lähevadki meie arvamisest selle küsimusi algatamise asjus lahku. Ma julgen Riigikogule meelde tuletada, et minev-nädalasel Riigikogu koosolekul oli riigi eelarve-seadus arutamisel ja mina palusin siis ühte paragrahvi, nimelt § 16-at, anda komisjoni, sest seal on öeldud: kui kindlaksmääratud korra järgi on tarvis mitme aasta kulu ette näha, siis pannakse käesoleva aasta eelarvesse ainult see kuluosa, mis eelarve aasta peale langeb. Mina juhtisin tähelepanu selle peale ja küsisin, mis tähendab siin „kindlaksmääratud korra järgi“ ja palusin paragrahvi komisjoni

anda, et selgitada, kas seaduses peab ette nähtud olema see „kindlaksmääratud kord“, või võib seda valitsus teha. Riigikogu lükkas kahjuks minu ettepaneku — paragrahv komisjoni anda — tagasi. Mina arvan, et kui seda seaduses ära ei näidata, mida kindla korra all mõistetakse, siis võib väga hästi samasuguseid arusaamatusi ette tulla, nagu praegu käsitusel-oleva raudtee ehitamise küsimuses. Valitsuses oli see küsimus arutamisel ja jõuti otsusele, et rahaminister teeb vastava paranduse, mille järgi mitme aasta peale langevad kulud oma üldsummas eelarve lisas kindlaks määratakse. Eelarve-seaduse arutamisel tuleb täna peetud vaidlusi silmas pidada, et vastavaid parandusi seaduses ette võtta. Mina ütlen aga veel üks kord, et raudteede ehitamise korra kohta on seaduseelnõu väljatöötamisel. Mina olen selles arvamisest, et mitte ainult üldtarvitusele minevate raudteede ehitamist ei tohi ilma seadusliku aluseta alustada, vaid kõiki isegi metsaraudteid — muidugi mitte üsna lühikesi, näiteks $\frac{1}{2}$ klm., — ei tohi ilma seaduseta ehitada. Ma pean ütleva, et Lelle-Eidapere tee on ka metsateena ehitatud ja nüüd on ta üldtarvitamiseks võetud. Meil on see paratamatu seisukord, et, nagu Saaremaalgi, kus vaatamata halbade rööbaste peale ja et tee ainult 60 sent. lai oli, ajutisi raudteid pärast üldkasutamisele tuleb võtta. Praegu ei ole midagi parata, peab kõiki teid ära kasutama, ka halbu. Kuid tuleviku kohta tuleb kindel kord maksma panna. See on valitsuse seisukoht. Kelle poolt selle küsimuse algatus tuli, seda ei maksa praegu arutada.

V. Linnamägi (krst): Väga austatud Riigikogu liikmed! Mina ei võtnud selleks sõna, et kellegiga polemiseerida. Pealegi on täna kõik öeldud, mis sisulise-asja kohta öelda oli. Ma võtsin sõna, et tagasi tõrjuda neid etteheiteid, mis härra Riigivanem teinud minu aadressil. Täna pikade vaidluste kaudu on üks imelik asjaolu selgunud. Ühest küljest oleme meie määratu suured vormalistid ja teisest küljest ei tunnista mingisuguseid vormaliteete ja tahame täitsa vabad olla kõigist raamidest. See on, võib olla, terve meie riigi asjaajamise harilik nähtus. Kuid et seda nüüd väga soovitavaks pidada saaks, seda ma ei arva. Kõigepealt algasid tänased vaidlused sellest peale, et käesolev päevakorra-punkt kodukorra mittetäpsete seletuste põhjal on päevakorda võetud. Lihtsad vormalised asjad tuuakse ette. Iseäranis huvitav oli mul kuulda, kui Riigivanem rõhutas nii väga paragrahvi peale. Meil on paragrahve lõpmata palju ja teeme neid ühtepuhku juurde, aga siiski ei ole meil vahest paragrahvi. Meie kuulsime, et ei ole paragrahvi, mis keelaks valitsusele uue raud-

tee ehitamist, kui eelarves teatud summa selleks olemas on. Vististi ei ole ka niisugust paragrahvi, mis sunniks Vabariigi Valitsust esitada eriseadust uute raudteede ehitamiseks. Aga minu arvates ei ole ka sarnast paragrahvi, mis keelaks Vabariigi Valitsusel niisuguse eriseaduse esitamise. Aga kui mina härra Riigivanema kõnele vahele hüüdsin, kuigi paragrahve ei ole, kuigi seadust ei ole, mis sunniks ühel või teisel viisil käesoleval korral tegutsema, siis võetagu Vene duumast eeskujuga, siis pani Riigivanem minule seda pahaks ja ütles, et see olla alandav meie Riigikogule. Alandamise mõttes mina oma vahelhüüet ei teinud, minu mõttekäik oli niisugune, et kui Vene riigi duuma, kellel palju kitsam võim oli kui meie suveräänsel Riigikogul, siiski omale õiguse reserveeris, mida ka valitsus respekteris, et ainult duuma otsusel võidakse uusi raudteid ehitada, siis peaks seda võima ka Riigikogu, kellel palju suurem võim ja vast on ehk see ennem lugupidamatuse avaldus valitsuse poolt Riigikogu vastu, kui ta sarnases tähtsas küsimuses, kui uute raudteede ehitamine, ei ole tulnud Riigikogult küsima, kas ta seda võib või ei või. Võetakse sarnasest vormalisest õigusest kinni, nagu 44 miljonit krediiti eelarves, ja hakatakse uut raudteed omapead ehitama. Sarnane talitamisviis näitab vähest lugupidamist Riigikogu vastu.

See on õieti kõik, mille peale valitsus tugened, aga sarnased asjad peaksid meil seadusandlikus praktilises ära kaduma.

Juhataja **A. Rei**: Aruandja lõpusõna ei tarvita. Esitise kohta on ettepanekud rkl. Neps'i ja rkl. Liigand'i poolt. Rkl. Neps'i ettepanek on, riigi majapidamise aruande komisjoni esitis komisjoni tagasi anda uuesti arutamiseks Vabariigi Valitsuse esitaja osavõtmisel. Rkl. Neps'i ettepaneku panen hääletamisele kõige enne. Kui see vastu võetakse, langeks ära tarvidus hääletada paralleelselt komisjoni ja rkl. Liigand'i ettepanekuid. (Hüüded: Rkl. Liigand võttis oma ettepaneku tagasi!) Rkl. Liigand võtab oma ettepaneku tagasi tingimisega, kui rkl. Neps'i ettepanek riigi majapidamise aruande komisjoni esitise samasse komisjoni tagasiandmise kohta vastu võetakse. Vastasel korral jääb ta oma ettepaneku juurde ja palub seda hääletamisele panna. Asun rkl. Neps'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Seega langeb ära tarvidus hääletada rkl. Liigand'i ja komisjoni ettepanekuid. (Hüüded: Lõpetada!) Ettepanek on tehtud, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.15 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **A. Rei**.

Sekretäär **J. Holberg**.

Abisekretäär **L. Raudkepp**.

